

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КОШЕЛЬОК ГАЛИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 334.716: 336.717.18

**ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ
ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі економіки підприємства та організації підприємницької діяльності Одеського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, **Янковий Олександр Григорович**, Одеський національний економічний університет, професор кафедри економіки підприємства та організації підприємницької діяльності.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент **Ситник Ганна Вікторівна**, Київський національний торговельно-економічний університет, професор кафедри економіки та фінансів підприємства;

доктор економічних наук, професор **Хома Ірина Борисівна**, Національний університет «Львівська політехніка», професор кафедри фінансів;

доктор економічних наук, професор **Хрущ Ніла Анатоліївна**, Хмельницький національний університет, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування.

Захист відбудеться «11» травня 2021 року о 12.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.055.03 Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 217.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 211.

Автореферат розісланий «12» квітня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Пудичева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах однією із провідних проблем економіки країни є дефіцит грошових коштів суб'єктів господарювання, що негативно впливає на операційну, інвестиційну і фінансову діяльність підприємства. Дане питання залишається невирішеним ще з початку 90-х років минулого століття та досі залишається актуальним. Так, за даними Державної служби статистики України в 2019 році 27,9 % підприємств промисловості отримали збиток, коефіцієнт поточної ліквідності склав 0,87, що значно нижче нормативного значення. Спостерігається висока частка дебіторської заборгованості в структурі активів та кредиторської заборгованості в структурі капіталу. Це свідчить про недостатньо міцний фінансовий стан підприємств, наявні проблеми в управлінні грошовими потоками та підтверджує актуальність дослідження.

Фінансовий успіх підприємства багато в чому залежить від ефективності використання фінансових ресурсів підприємства. Ефективно організовані грошові потоки підприємства – найважливіша передумова фінансового добробуту, забезпечення сталого зростання та досягнення високих кінцевих результатів діяльності підприємства в цілому. Відтак, якість управління грошовими потоками обумовлює ділову репутацію підприємства, динаміку ринкової вартості, рівень кредитоспроможності тощо. Саме тому показники ефективності грошових потоків є важливими індикаторами фінансово-господарської діяльності підприємства.

Темпи розвитку підприємства, його платоспроможність і фінансова стійкість визначаються достатністю грошових коштів і синхронністю грошових потоків. Будь-який збій у здійсненні грошових виплат негативно впливає на формування виробничих запасів, рівень продуктивності праці, обсяг реалізації готової продукції. Результативна організація грошових потоків пов'язана з операційною діяльністю підприємства та визначає її ефективність, забезпечуючи скорочення виробничого й фінансового циклів підприємства, і врешті-решт отримання додаткового прибутку та зростання вартості підприємства.

Концептуальні підходи до управління грошовими потоками підприємства розглянуто в працях зарубіжних вчених: Л. А. Бернстайна, Р. Волкарда, Дж. Кейнса, Дж. Теннента, Т. В. Тимофєєвої, М. Фрідмена та інших, але запропоновані ними концепції грошових потоків не враховують особливостей розвитку українських підприємств. Подальший розвиток ці підходи знайшли відображення в працях вітчизняних учених: О. В. Антонової, В. З. Бугай, А. О. Єпіфанова, Г. А. Семенова, О. О. Терещенка, О. Української та ін. Теоретичне обґрунтування та практичні аспекти управління грошовими потоками розглянуті в працях Ю. Бріггема, Л. Гапенські, Дж. К. Ван Хорна, В. В. Ковальова, Н. М. Хахонової, І. Д. Кузнецової, О. М. Сорочіної та ін. Не оминули своєю увагою питання управління грошовими потоками вітчизняні науковці, зокрема: М. Д. Білик, І. О. Бланк, Л. О. Лігоненко, Г. В. Ситник, А. М. Поддєрьогін, Я. І. Невмержицький, Н. А. Хрущ, В. В. Ясишена та ін. Питання оцінювання ефективності управління грошовими потоками розглянуто

в працях І. Б. Галечко, Р. І. Задерецької, Г. О. Партин, І. Б. Хоми, О. Г. Янкового та інших.

Ними зроблено значний внесок у розробку теоретико-методологічних основ визначення сутності грошових потоків і управління ними, але водночас залишаються невирішеними питання формування якісної інформаційної бази для проведення аналізу грошових потоків, оцінювання якості управління грошовими потоками, використання методики для їх оцінки, прогнозування грошових потоків, їх оптимізації. Не достатньо розроблені теоретичні та методологічні аспекти формування системи ефективного управління грошовими потоками підприємства, які б носили комплексний характер, враховували розвиток сучасних концепцій управління, визначали комплекс складових підсистем. Вказані проблеми й питання значною мірою визначили актуальність даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри економіки підприємства та організації підприємницької діяльності Одеського національного економічного університету та є складовою наукових тем досліджень, зокрема: «Чинники та шляхи посилення конкурентоздатності і підвищення ефективності роботи підприємств в галузях народного господарства України» (ДР № 0107U011413) – особистий внесок автора полягає у визначенні факторів і резервів росту інвестиційної привабливості підприємств промисловості; «Теоретико-методичні та організаційні основи управління конкурентоспроможністю підприємств України» (ДР № 0113U000655), де автором визначений вплив грошових потоків на конкурентоспроможність промислових підприємств; «Стратегічні напрямки підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств» (ДР № 0118U000816), де автором визначено сучасні підходи до управління грошовими потоками та методи оцінювання ефективності управління ними на підприємствах. Дане дослідження стало складовою фундаментальної теми «Оптимізація підприємницької діяльності на основі бізнес-інжинірингу» (ДР № 0118U001131). У межах даної теми визначено шляхи оптимізації грошових потоків підприємницької діяльності в сучасних умовах.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретичних засад управління грошовими потоками підприємства, формування інформаційно-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками підприємства та розробка методологічних і практичних рекомендацій щодо формування системи ефективного управління грошовими потоками на підприємствах.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення таких завдань:

– розкрити генезис наукових поглядів щодо сутності грошових потоків підприємства як об'єкта управління, систематизувати теоретичні підходи до класифікації факторів, що впливають на управління грошовими потоками підприємства та з'ясувати загальносистемні детермінанти формування

грошових потоків підприємств борошномельно-круп'яної промисловості України;

- удосконалити понятійно-категоріальний апарат управління грошовими потоками підприємства, а саме: визначення показника «ефективність управління грошовими потоками» підприємства;

- дослідити концептуальні підходи до управління грошовими потоками підприємства та сформувати концептуальну модель системи ефективного управління ними;

- запропонувати науково-методичний підхід до формування системи показників та індикаторів оцінювання рівня ефективності управління грошовими потоками;

- розвинути методологічні засади оцінювання рівня ефективності управління грошовими потоками;

- запропонувати науково-методичний підхід до оцінки ефективності управління грошовими потоками підприємства на основі шкали критеріїв;

- запропонувати науково-методичний підхід до формування інформаційної бази як складової системи ефективного управління грошовими потоками підприємства, виявити стейкхолдерів і визначити їх потреби в інформації про стан грошових потоків підприємства;

- розвинути науково-методичний інструментарій до оцінювання якості управління грошовими потоками підприємства;

- здійснити конструювання нових факторних ознак впливу факторів на зміну ліквідного грошового потоку підприємства;

- ідентифікувати структуру латентного показника «ефективність управління грошовими потоками» підприємства;

- здійснити оцінювання грошових потоків підприємства на основі комплексного аналізу та розробити заходи до підвищення ефективності управління грошовими потоками підприємств борошномельно-круп'яної промисловості;

- розробити методологічний підхід до комплексного прогнозування грошових потоків підприємства як складової системи ефективного управління ними.

Об'єктом дослідження є процес формування системи ефективного управління грошовими потоками підприємства.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні, науково-методичні та практичні аспекти формування системи ефективного управління грошовими потоками підприємства.

Методи дослідження. Теоретичною основою роботи є діалектичний метод дослідження явищ та процесів у їх взаємозв'язку й розвитку. Для досягнення мети та розв'язання визначених завдань дослідження використано такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: абстрактно-логічні (для узагальнення теоретичних та науково-методологічних положень, визначення сутності економічних понять, формування висновків); системний аналіз (для аналізу формування грошових потоків борошномельно-круп'яної промисловості України, дослідження фінансово-господарської діяльності

підприємства); статистичного аналізу (з метою оцінки сучасного стану борошномельно-круп'яної промисловості України); графічний (для наочного представлення статистичних даних); табличний та групування (при аналізі стану та основних тенденцій ринку борошномельно-круп'яної промисловості України, фінансової діяльності підприємства); метод головних компонент (для оцінювання латентної ознаки – рівня ефективного управління грошовими потоками підприємства); метод групового урахування аргументів (для комплексного прогнозування грошових потоків підприємства); експериментальний (оцінка результатів запропонованих заходів і формування системи ефективного управління грошовими потоками підприємства).

Інформаційною базою дослідження виступили відповідні законодавчі та нормативно-правові документи, офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених із питань управління грошовими потоками підприємства, публікації різних авторів у науково-популярних виданнях, інформаційні ресурси мережі Інтернет, фінансова звітність окремих підприємств-виробників борошномельно-круп'яної промисловості.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає у формуванні системи ефективного управління грошовими потоками підприємства, а саме:

вперше:

- сформовано концептуальну модель системи ефективного управління грошовими потоками підприємства, що ґрунтується на поєднанні системного та процесного підходів, має суб'єкт і об'єкт управління, цільову підсистему, підсистему інформаційно-аналітичного забезпечення, підсистему управління, основні елементи, причинно-наслідкові зв'язки, що дозволить досягти поставленої мети щодо підтримки фінансової стійкості, забезпечення розширеного відтворення й досягнення стабільного стану підприємства;

- розроблено методологічні засади оцінювання рівня ефективності управління грошовими потоками, що передбачають поєднання просторового та часового аналізу та використання методу головних компонент, що значною мірою дозволяє уникнути суб'єктивізму, притаманного експертним підходам до вирішення даної проблеми та відкриває можливість комплексно оцінити систему управління грошовими потоками, здійснити рейтингове оцінювання та прийняти науково обґрунтовані рішення щодо підвищення рівня платоспроможності, фінансової стійкості підприємства;

- обґрунтовано методологічний підхід до прогнозування грошових потоків підприємства як складової системи ефективного управління, який базується на принципах комплексності та балансу змінних, що дозволяє обрати (найкращий предиктор) при максимальному використанні емпіричної інформації, і отримати найбільш точні та об'єктивно обґрунтовані оцінки майбутніх значень економічних показників;

удосконалено:

- система показників і індикаторів інформаційних ресурсів фінансової

звітності підприємства та їх структуру за певними групами та встановлення взаємозв'язків між ними для розрахунку інтегрального показника з використанням багатовимірних статистичних методів. На відміну від існуючих, запропонована система показників дозволяє з достатнім ступенем наочності й інформативності проводити діагностування системи управління грошовими потоками на підприємстві;

- науково-методичний підхід до оцінювання ефективності управління грошовими потоками підприємства на основі запропонованої шкали критеріїв, що, на відміну від наявних, дозволяє створювати кластери досліджуваних підприємств за рівнем латентного показника «ефективність управління грошовими потоками» підприємства;

- систематизація факторів, що впливають на управління грошовими потоками підприємства, яка, на відміну від існуючих, надає можливість використання таких ознак, як зміст, порядок дії тощо, котрі впливають на формування грошових потоків підприємств борошномельно-круп'яної промисловості;

- науково-методичний підхід для визначення нових факторних ознак, що впливають на зміну ліквідного грошового потоку, який, на відміну від існуючих, дозволяє розробити мультиплікативну детерміновану модель аналізу взаємозв'язку ліквідності грошового потоку з фінансовими результатами, рухом грошових коштів і балансом підприємства та виділяє синергетичний ефект взаємодії вихідних факторів;

- процедура поетапного оцінювання латентного показника «ефективність управління грошовими потоками» підприємства, що надало можливість виявити чотири взаємопов'язані ієрархічні рівні показників у його складі і довести наявність двох рівнів латентних економічних ознак;

набуло подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат управління грошовими потоками підприємства, а саме: визначення показника «ефективність управління грошовими потоками» підприємства, який має латентні (приховані) ознаки, на відміну від інших і дозволяє оцінювати рівень ефективності управління грошовими потоками за допомогою методів багатомірного аналізу;

- науково-методичний підхід до оцінювання грошових потоків на основі комплексного аналізу, який базується на фінансовій звітності підприємства, на відміну від існуючих, сприятиме розробці нових економічно обґрунтованих управлінських рішень, і слугує базою проведення оперативного, тактичного та стратегічного управління;

- науково-методичні засади формування інформаційної бази як складової системи ефективного управління грошовими потоками підприємства, встановлення стейкхолдерів та визначення їх потреб. На відміну від існуючих, вони характеризуються комплексністю розгляду процесу інформаційного забезпечення стейкхолдерів, щодо оцінки системи ефективного управління грошовими потоками підприємства, зокрема виділенням певних груп стейкхолдерів, виявленням їх інтересів та інформаційних потреб;

- теоретичні засади побудови матриці загальної оцінки якості управління

підприємством, залежно від комбінацій значень чистого грошового потоку в розрізі видів діяльності – операційної, інвестиційної, фінансової, що характеризує позицію підприємства та визначає якість управління на підприємстві, що, на відміну від існуючих, дозволило розширити варіанти ситуацій, що виникають на підприємствах борошномельно-круп'яної промисловості для прийняття оптимальних управлінських рішень.

Практичне значення отриманих результатів. Одержані автором наукові результати мають не тільки теоретико-методологічне, а й прикладне значення для вирішення конкретних практичних проблем. Це підтверджується впровадженням методичних і практичних розробок щодо ефективного управління грошовими потоками, що були використані на підприємствах:

- наукові розробки дисертаційної роботи автора використані апаратом управління підприємства ТОВ «Поділля Елеватор» при складанні комплексного прогнозу грошових потоків, який побудований на принципі балансу змінних, що надає можливість обрати найкращий варіант при прогнозуванні та запропонувати короткострокові та довгострокові заходи щодо ефективного управління грошовими потоками підприємства (довідка № 90 від 17.05.2019 р.);

- методологічні засади для визначення рівня ефективного управління грошовими потоками підприємства, що базується на об'єднанні результатів просторового та часового аналізу рівнів управління були використані в ТОВ «Агросвіт-Житомир» (довідка № 15-01 від 23.03.2020 р.);

- запропонований автором метод оцінки джерел (формування) і (напрямів) використання грошових коштів знайшов своє відображення в діяльності ТОВ «Крупторг». Цей метод дозволив оцінити фінансову стабільність підприємства, використавши принцип погодженості строків залучення джерел коштів зі строками їхнього використання (довідка № 81 від 15.06.2020 р.);

- на підставі теоретичних напрацювань автора було розроблено механізм управління грошовими потоками на підприємстві, який охоплює фактори внутрішнього та зовнішнього середовища та складові системи ефективного управління грошовими потоками. Це надало можливість ПрАТ «Агромашкомплект» з'ясувати негативні фактори впливу на управління грошовими потоками підприємства, оптимізувати залишки грошових коштів на рахунку та отримати нові конкурентні переваги за рахунок кращого використання грошових ресурсів товариства (довідка № 75 від 23.11.2020 р.).

Результати дослідження використані Департаментом економічного розвитку і торгівлі Одеської ОДА в напрямку оптимізації бізнес-процесів управління грошовими потоками підприємств із метою підвищення прибутковості, конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості товаровиробників (Одеська обласна державна адміністрація, Департамент економічного розвитку і торгівлі (довідка № 01.1-27/945 від 21.12.2020 р.).

Наукові розробки дисертації використовуються в навчальному процесі Одеського національного економічного університету під час викладання дисциплін: «Економічна безпека підприємства», «Економіка підприємства», «Управління грошовими потоками суб'єктів підприємницької діяльності»,

«Основи промислового та торговельного підприємництва», «Внутрішній економічний механізм підприємства», «Інформаційно-програмне забезпечення підприємництва» (довідка № 01.1-17/37 від 19.01.2021 р.).

Особистий внесок здобувача полягає у тому, що теоретичні, методологічні, методичні, практичні результати наукового дослідження отримані автором самостійно. Із наукових публікацій, що видані у співавторстві, використано лише ті ідеї, положення та розрахунки, які отримано автором самостійно. Особистий внесок здобувача конкретизовано в списку робіт за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні пропозиції, висновки та рекомендації дисертації обговорені та схвалені на науково-практичних конференціях різних рівнів, зокрема – міжнародних: «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (Одеса, 2012-2020); «Проблеми економіки та управління національним господарством» (Одеса – Ялта, 2013), «Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми, перспективи» (Одеса, 2014); «Україна – Б'юлгарія – Європейски съюз : съвременно състояние и перспективи» (Варна – Херсон, 2014); «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України» (Ужгород, 2015); «Економіка сталого розвитку: теоретичні підходи та практичні рекомендації» (Котище, Словаччина, 2015); «Dezvoltarea sistemelor sociale și economice într-un mediu competitiv la nivel global» (Кишинів, Молдова, 2016); «Modernization of socio-economic systems: the new economic conditions» (Кельце, Польща, 2016); «Проблеми та перспективи розвитку підприємництва» (Харків, 2016); «Облік, аналіз і аудит: виклики інституціональної економіки» (Луцьк, 2018); «Підприємницька модель економіки та управління розвитком підприємства» (Житомир, 2019); «Соціально-компетентне управління корпораціями в умовах поведінкової економіки» (Луцьк, 2020); «Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління» (Одеса, 2020); всеукраїнських: «Наукова школа маркетингового менеджменту: 20 років творчої діяльності» (Донецьк, 2011); «Продовольча безпека: світові тенденції та національні особливості» (Одеса, 2014); «Сучасні теорія і практика менеджменту та бізнес-адміністрування» (Черкаси, 2019); «Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку економіки» (Дубляни, 2020).

Публікації. За результатами проведеного дослідження автором опубліковано 58 наукових праць загальним обсягом 139,39 д. а., з яких належать авторові особисто 43,03 д. а. З них: 5 монографій (1 одноосібно); 28 публікацій у фахових виданнях (більшість із них індексуються міжнародними наукометричними базами); 2 публікації у наукових періодичних виданнях інших держав; 23 публікації у матеріалах конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладено на 382 сторінках, загальний обсяг дисертації становить 505 сторінок. Робота містить 63 таблиці, 65 рисунків, 14 додатків, розміщених

на 50 сторінках. Список використаних джерел нараховує 473 найменування на 49 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено об'єкт, предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення й апробацію отриманих результатів.

У першому розділі **«Теоретичні основи управління грошовими потоками підприємства»** розкрито генезис наукових поглядів щодо сутності грошових потоків підприємства, визначено їх місце як об'єкта управління, розкрито науково-методичні підходи до управління грошовими потоками підприємства, з'ясовано фактори, що впливають на управління грошовими потоками підприємства.

Проведений ґрунтовний критичний аналіз підходів щодо визначення терміна «грошові потоки» показав відсутність єдиного підходу до його розуміння, що обумовило необхідність узагальнення сутнісних ознак грошових потоків. Зокрема, виокремлені наступні важливі характеристики грошових потоків: грошовий потік є еквівалентним; має безперервний характер; спрямований на забезпечення функціонування суб'єктів підприємницької діяльності; один з головних об'єктів управління; внутрішнє джерело фінансової стабілізації підприємства; індикатор кредитоспроможності та платоспроможності підприємства; рух грошей при виконанні ними своїх функцій у готівковій та безготівковій формах; формування грошового потоку пов'язано з виникненням взаємовідносин між підприємством і його контрагентами. Під грошовим потоком розуміємо цілеспрямований безперервний рух грошових коштів у готівковій та безготівковій формах, що виникає в процесі фінансово-господарської діяльності підприємства та забезпечує його платоспроможність, фінансову стійкість і кредитоспроможність.

У роботі доведено, що грошові потоки підприємства в усіх формах і видах є найважливішим самостійним об'єктом управління фінансово-господарської діяльності підприємства. Саме грошові потоки є фінансовим важелем для прискорення обороту капіталу, вони обслуговують проведення фінансово-господарської діяльності підприємства, забезпечують фінансову рівновагу підприємства в процесі його стратегічного розвитку, сприяють підвищенню ритмічності операційного процесу, допомагають скоротити потребу в позиковому капіталі, дозволяють отримати додатковий прибуток.

У результаті проведеного дослідження обґрунтовано необхідність класифікації грошових потоків підприємства для забезпечення ефективного управління ними. Результати дослідження засвідчили відсутність єдиного підходу до виокремлення ознак класифікації та видів грошових потоків. Узагальнення та розширення класифікаційних ознак грошових потоків надасть можливість фінансовим менеджерам проводити більш глибокий аналіз грошових потоків підприємства та підвищувати рівень управління ними, що

забезпечить стійкий фінансовий стан підприємства. Запропоновано доповнити класифікацію грошових потоків такими ознаками: за вибором критерію оцінки для інвестиційного проєкту розрізняють ординарні та неординарні грошові потоки; за умовами розрахунку виділяють грошовий потік з 100 % сплатою, грошовий потік із частковою сплатою, грошовий потік, що пов'язаний із порушеннями умов розрахунків; за типом руху потоків: ламінарний і турбулентний – використовується для потреб стратегічного планування; за рівнем управління підприємством (грошовий потік, що є об'єктом управління на оперативному, тактичному, стратегічному рівнях). Для кожного рівня управління грошовими потоками характерні своя мета, завдання та інструменти здійснення.

На основі критично-конструктивного аналізу наявних результатів досліджень, їх узагальнення та розвитку з'ясовано, що управління грошовими потоками можна розглядати з позицій системного та процесного підходів і запропоновано використовувати двоаспектний (системно-процесний) підхід до визначення цього поняття та побудови управління грошовими потоками на підприємстві.

У дисертаційній роботі виявлено недосконалість методики визначення якості управління підприємством на основі інформації про рух грошових коштів підприємства щодо формування чистого руху коштів за трьома основними категоріями: від операційної діяльності; від інвестиційної діяльності; від фінансової діяльності. Результати дослідження надали можливість ідентифікувати 19 варіантів фінансового стану на основі оцінки показників позитивного та від'ємного грошового потоку за різними видами діяльності. Розширення варіантів ситуацій, із якими стикаються підприємства, надасть можливість оцінити якість управління підприємством на основі руху грошових коштів, що сприятиме формуванню обґрунтованих управлінських рішень.

Узагальнено та розвинено принципи управління грошовими потоками, використання яких має важливе значення для побудови дієвої системи управління грошовими потоками на підприємстві (рис.1).

У роботі розглянуто зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на управління грошовими потоками підприємства. До зовнішніх належать фактори, що впливають на рівні країни, регіону, галузі. Внутрішні фактори залежать від фінансово-господарської діяльності підприємства. Запропоноване групування факторів, що впливають на зміну формування грошового потоку, дозволить всебічно охарактеризувати економічне поняття, що досліджується, обґрунтувати інформаційну базу дослідження та не тільки правильно оцінити результати фінансово-господарської діяльності підприємства, але й коригувати грошовий потік для досягнення бажаних результатів. У свою чергу зовнішні фактори поділяють на економічні, фінансові, галузеві, правові; внутрішні фактори також поділяють на економічні, фінансові, організаційні, маркетингові.

Рисунок 1 – Основні принципи управління грошовими потоками
Примітка: * – запропоновано автором. Джерело: побудовано автором

У другому розділі «**Методологічні засади формування системи ефективного управління грошовими потоками підприємства**» проведено систематизацію існуючих підходів щодо ефективного управління грошовими потоками підприємства, розглянуто методи оцінки ефективності управління грошовими потоками підприємства, розроблено методологічні підходи до оцінювання ефективності управління грошовими потоками підприємства на основі методів багатовимірного статистичного аналізу.

Узагальнивши результати проведеного дослідження щодо ефективного управління грошовими потоками підприємства, визначено основні риси системи ефективного управління грошовими потоками, зокрема підвищення ліквідності та платоспроможності підприємства, ступеня фінансової стійкості підприємства, виробничої гнучкості підприємства, ритмічності операційного процесу, ефективності управління позиковим капіталом; підвищення рівня збалансованості надходжень і витрачання грошових коштів, умов співпраці з контрагентами; створення надійної бази для оцінки ефективності роботи кожного підрозділу підприємства та його фінансового стану в цілому; збільшення обсягів продажу та оптимізація витрат за рахунок більших можливостей маневрування ресурсами підприємства, отримання додаткового прибутку підприємства; зниження потреби підприємства в позиковому капіталі, ризику неплатоспроможності; прискорення оборотності оборотного капіталу; підвищення рівня самофінансування підприємства.

Обґрунтовано необхідність формування системи ефективного управління грошовими потоками підприємства, яка є індивідуальною для кожного підприємства, оскільки потребує врахування особливостей його фінансово-господарської діяльності та специфічних умов зовнішнього і внутрішнього

середовища, тому що з позиції системного підходу, управління грошовими потоками є відкритою системою та включає елементи, що забезпечують досягнення встановлених цілей і є частиною системи управління підприємства. На рис. 2 графічно подано концептуальну модель системи ефективного управління грошовими потоками підприємства.

Відповідно до авторського бачення система ефективного управління грошовими потоками є сукупністю відокремлених, але пов'язаних між собою елементів, що забезпечують цілеспрямовану дію на об'єкт управління шляхом реалізації функцій управління через використання комплексу методів управління з метою підтримання відповідного рівня фінансової стійкості, платоспроможності, збалансованості та синхронності грошових потоків.

Система ефективного управління грошовими потоками, як і будь-яка система, має керуючу й керовану системи, підсистему управління, цільову та інформаційно-аналітичну підсистему, що забезпечує її постійне функціонування. Управління є цілеспрямованим процесом, який реалізується в організованій системі, де є суб'єкт і об'єкт управління.

Доведено, що в даній системі інформація виступає джерелом щодо оцінювання ефективності управління грошовими потоками. У процесі управління між суб'єктом і об'єктом управління здійснюється обмін інформацією. Потоки інформації рухаються від керуючої системи до виконавців, а також у зворотньому напрямі, що забезпечує необхідний обмін інформацією. Система управління грошовими потоками має вхід у систему, наступний процес перетворення ресурсів, вихід із системи.

Головною метою даної моделі є побудова практично гнучкої системи ефективного управління грошовими потоками підприємства, придатною для використання внутрішніми користувачами. Розробка та впровадження даної моделі в систему управління надасть можливість керівникам оперативно приймати ефективні управлінські рішення та своєчасно вносити корективи, що потрібні в системі управління.

Доведено, що систему ефективного управління грошовими потоками можна розглядати з трьох аспектів: організаційний (розробка рішень), мотиваційний (реалізація рішень), економічний (контроль).

Організаційний аспект полягає у визначенні центрів відповідальності за формуванням грошових потоків, організаційних підрозділів, відповідальних за бізнес-процеси, встановлення регламентів формування та подання інформації, регламентів планування.

Мотиваційний аспект системи управління грошовими потоками полягає у підтримці стану грошових потоків відповідно планових завдань і пошуку резервів підвищення ефективності управління грошовими потоками, тобто здійснюється реалізація певних рішень і характеризується блоками: регулювання, координація, стимулювання.

Економічний аспект системи управління грошовими потоками включає контрольну функцію, що виявляється в контролі за виконанням планових завдань із формування грошових потоків і включає такі блоки: планування, регулювання, облік, аналіз.

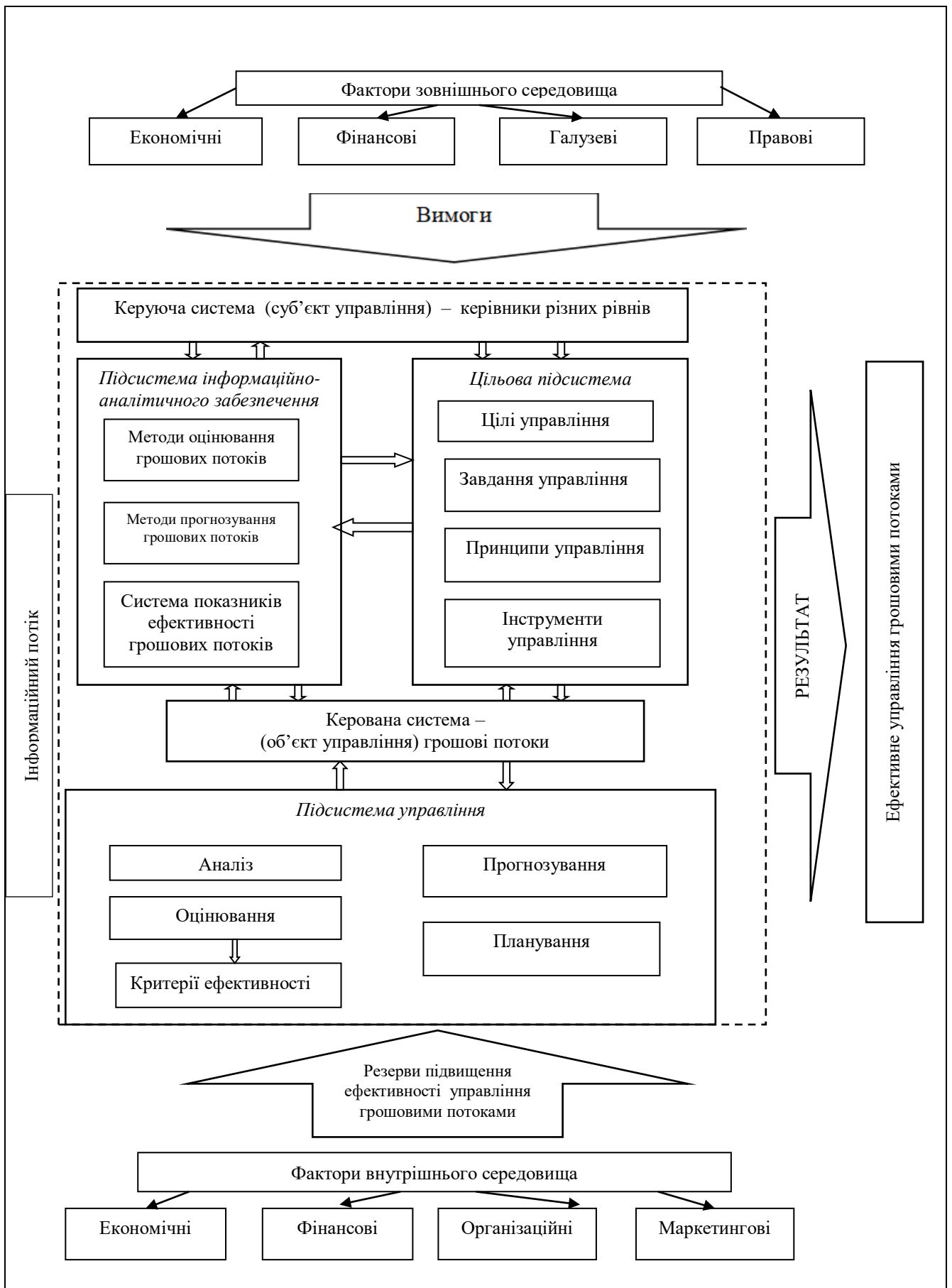

Рисунок 2 – Концептуальна модель системи управління грошовими потоками підприємства

Джерело: розроблено автором

Проаналізувавши існуючі підходи щодо оцінки рівня управління грошовими потоками, визначивши переваги та недоліки сучасних підходів, запропоновано систему індикаторів для інтегральної оцінки системи ефективного управління грошовими потоками підприємства.

В основу вибору показників для інтегральної оцінки ефективності управління грошовими потоками автором покладено методологічні принципи: 1) віддзеркалення показниками істотних характеристик грошових потоків; 2) їх відповідність наявному інформаційному забезпеченню; 3) можливість їх узагальнення в інтегральний показник; 4) можливість їх групування за окремими аспектами управління грошовими потоками; 5) їх достатність для узагальнюючої характеристики ефективності управління. На основі виокремлених принципів для інтегральної оцінки ефективності управління грошовими потоками обрано 19 показників, які систематизовано за аспектами управління грошовими потоками та об'єднано в 5 груп (рис. 3). Наведені показники дозволяють найбільш повно та різнобічно оцінити ефективність управління грошовими потоками за різними аспектами управління; більшість показників є відносними, дають об'єктивну оцінку явищам і процесам, що вивчаються та характеризуються здатністю агрегуватися в узагальнюючий показник; інформація для розрахунків є доступною до широкого кола дослідників, а для розрахунку відносних показників використовувалися загальноприйняті методики, що ґрунтуються на основі даних річної фінансової звітності підприємств. Доведено, що визначені індикатори та відповідні їм групи показників є універсальними та можуть застосовуватися для підприємств будь-якої промисловості.

Розроблено методологічний підхід до оцінювання рівня ефективності управління грошовими потоками підприємства на основі методу головних компонент, що базується на комплексній оцінці обраних показників, які складають систему показників для інтегральної оцінки ефективності управління грошовими потоками підприємства.

Доведено, що показник «ефективного управління грошовими потоками» є латентним і складним. Під латентністю ми розуміємо властивість економічних об'єктів, яка може бути виміряна тільки в порядковій шкалі. З огляду на те, що грошові потоки є результатом складного комплексу окремих фінансово-господарських операцій, а ефективність управління грошовими потоками характеризується багатьма цільовими ознаками, її вимірювання, на наш погляд, варто розглядати як складний ієрархічний і послідовний процес. Відтак, його можна уявити як ієрархію, структура якої містить декілька взаємопов'язаних та взаємно підпорядкованих рівнів показників.

При цьому ієрархія рівнів і змісту окремих показників ґрунтується на усвідомленні причинно-наслідкових зв'язків між окремими характеристиками ефективності та відповідними показниками. Таким чином, ми пропонуємо застосовувати латентний показник «ефективність управління грошовими потоками», який складається з чотирьох рівнів ієрархії. На першому рівні знаходиться сам латентний показник, на другому рівні – групові фактори, на третьому рівні – первинні чинники, а на четвертому рівні – вхідні дані для розрахунку показників.

Система показників для інтегральної оцінки ефективності управління грошовими потоками

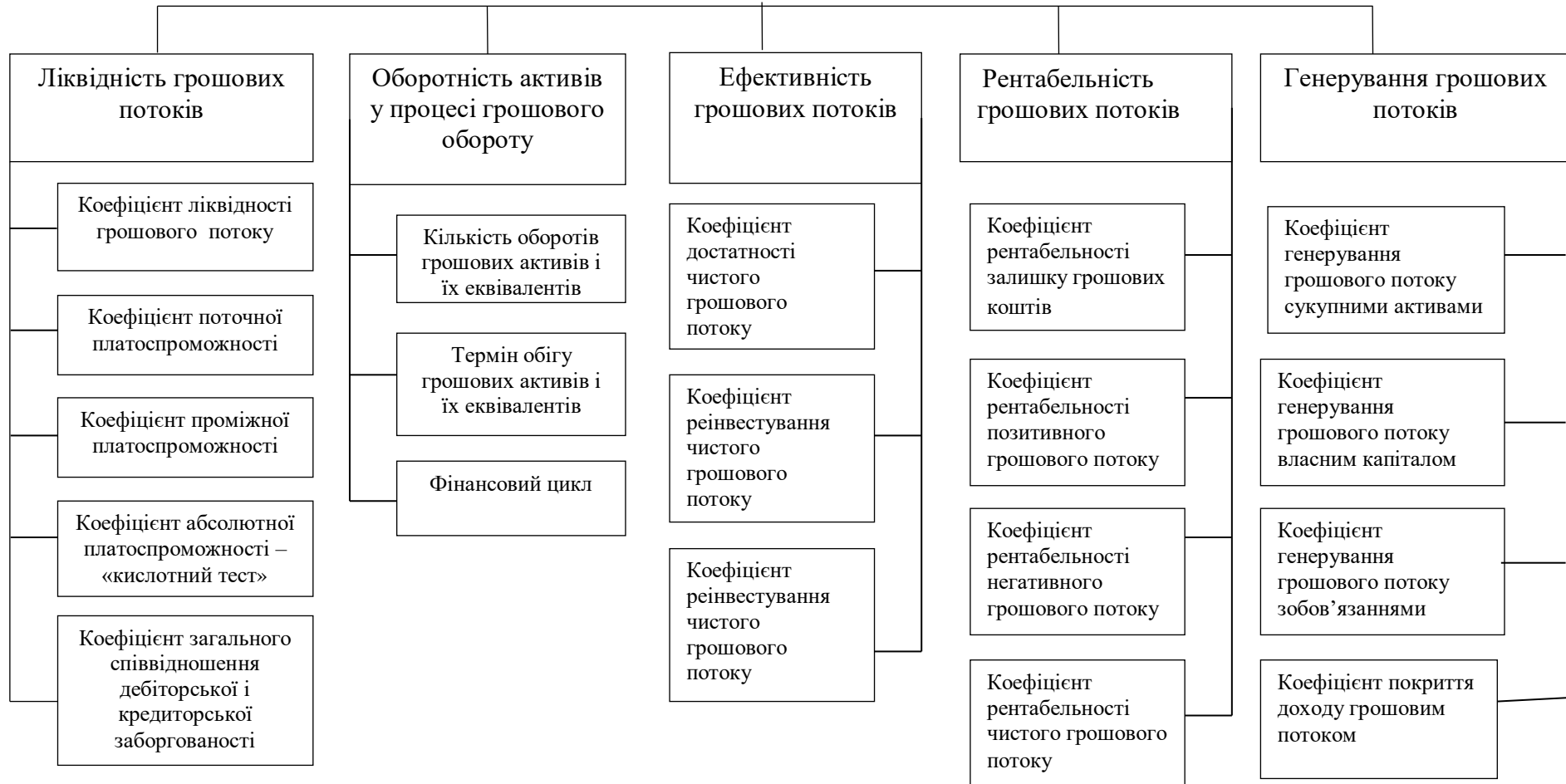

Рисунок 3 – Система індикаторів для оцінки ефективності управління грошовими потоками

Джерело: розроблено автором

Схема взаємодії ієрархічних рівнів компонент латентного показника «ефективність управління грошовими потоками» підприємства наведено на рис. 4.

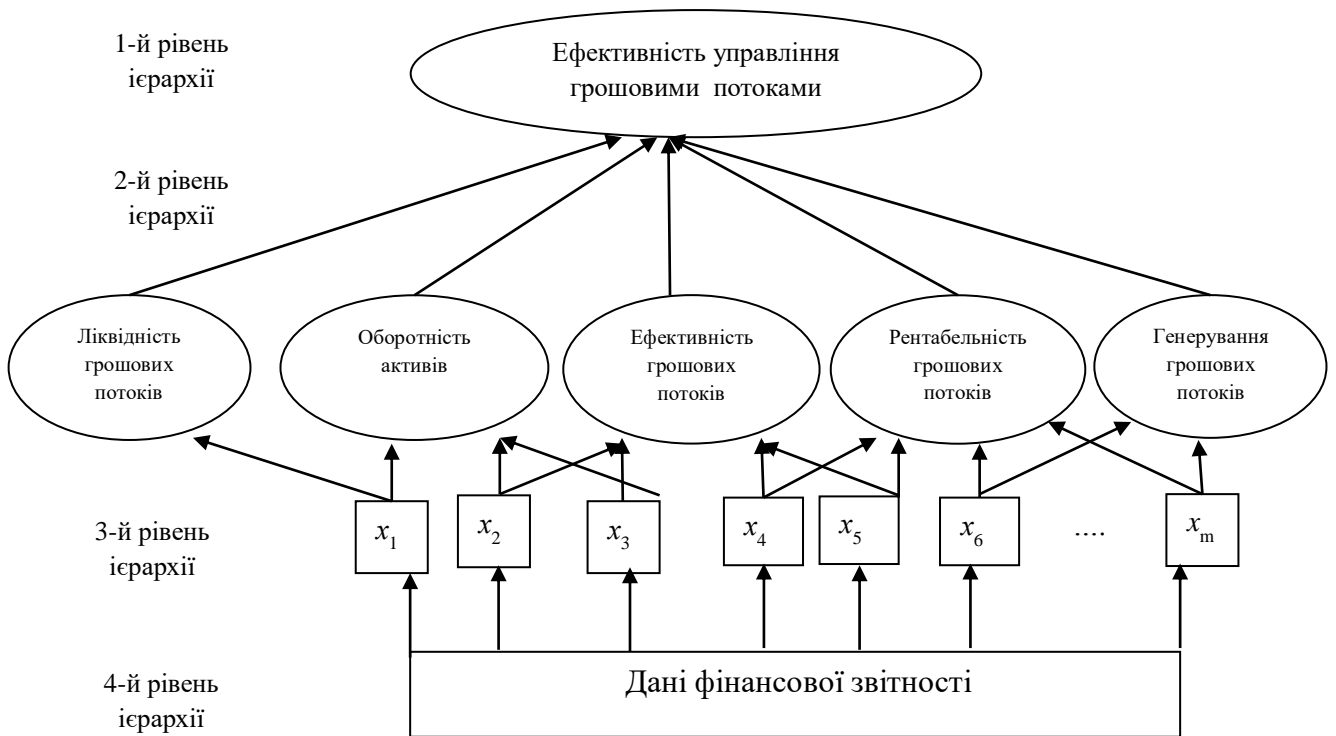

Рисунок 4 – Схема взаємозв'язків ієрархічних рівнів компонент латентного показника «ефективність управління грошовими потоками» підприємства (еліпсами позначено латентні ознаки)

Джерело: розроблено автором

Запропонована процедура базується на використанні мінімальної суб'єктивної інформації та враховує імовірнісний характер зв'язку між показниками перших трьох ієрархічних рівнів досліджуваного латентного показника. Втручання дослідника зводиться до обґрунтування складу груп показників-індикаторів системи ефективного управління грошовими потоками підприємства на вході процедури, відсіву незначущих змінних і вибору з можливих варіантів рішення, отриманого за різними алгоритмами факторного аналізу, найкращого. Такий суб'єктивізм уявляється мінімально необхідним, а самі методи факторного аналізу є оптимальними з точки зору отримання об'єктивних кількісних оцінок системи ефективного управління грошовими потоками підприємств та її складових.

Автором розроблена двостадійна процедура проведення послідовного оцінювання латентного показника «ефективність управління грошовими потоками» підприємства на базі методу головних компонент (рис. 5).

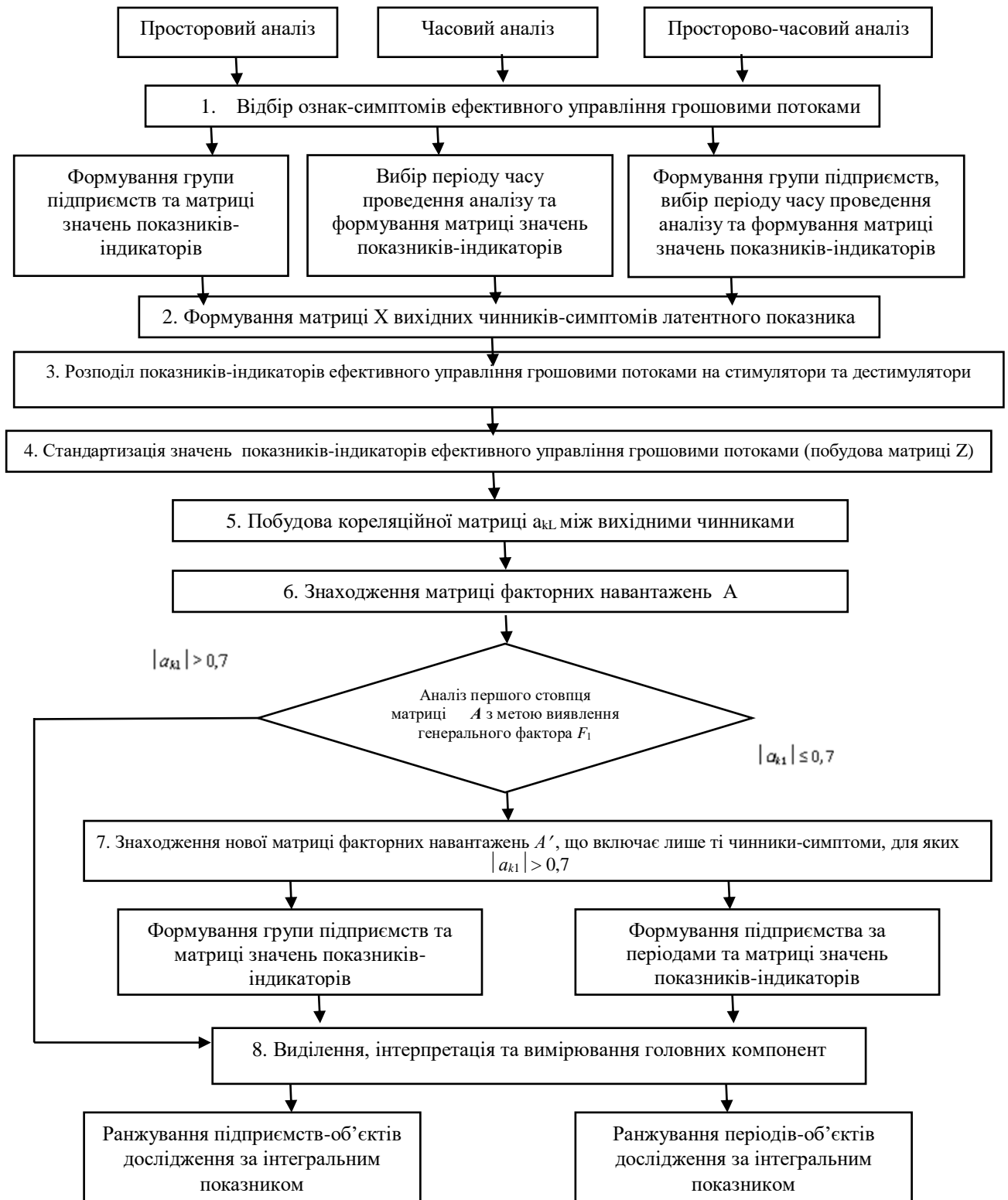

Рисунок 5 – Процедура методу головних компонент ефективного управління грошовими потоками підприємства

Джерело: розроблено автором

Наведені етапи являють собою послідовність формування відповідних матриць, розміри яких вказані в кутах прямокутників. До цих етапів належать:

X – формування матриці вихідних даних;

Z – стандартизація ознак;

a_{kL} – побудова кореляційної матриці;

A – визначення матриці факторних навантажень;

F – виділення, інтерпретація та вимірювання головних компонент.

Основне рівняння методу головних компонент має такий вигляд:

$$Z = AF, \quad (1)$$

де Z – матриця стандартизованих значень ознак, що спостерігаються $m \times n$;

A – матриця факторних навантажень розміром $m \times m$;

F – матриця головних компонент розміром $m \times n$.

У третьому розділі «**Інформаційно-аналітичне забезпечення системи ефективного управління грошовими потоками підприємства**» розкрито сутність інформаційної системи управління грошовими потоками підприємства, розроблено інструментарій аналітичного забезпечення системи ефективного управління грошовими потоками підприємства, проведено параметризацію грошових потоків підприємства.

Визначено компоненти інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління грошовими потоками підприємства, що включає:

- інформаційну компоненту – це сукупність форм фінансової, статистичної, оперативної та іншої звітності про грошові потоки підприємства;
- аналітичну компоненту – це методи, прийоми обробки та аналізу отриманої інформації про грошові потоки підприємства;
- програмно-технологічну компоненту – це технічні засоби та програмне забезпечення, що використовується для аналізу грошових потоків підприємства.

Доведено, що необхідною умовою проведення ефективного аналізу грошових потоків підприємства є створення й розвиток налагодженої інформаційної бази, що включає облікову та позаоблікову інформацію, яка є внутрішньою та зовнішньою.

За результатами проведеного дослідження визначено, що інформаційним забезпеченням аналізу грошових потоків підприємства є оптимальна сукупність достовірної, актуальної, оперативної, своєчасної інформації про об'єкти, що розглядаються.

У роботі доведено, що інформація, яка використовується для проведення аналізу грошових потоків, повинна бути перевірена. Від достовірності джерел аналізу залежить якість та об'єктивність висновків, зроблених на підставі результатів аналізу. Для перевірки інформації здійснюють формальну та логічну перевірку.

За проведеним дослідженням здійснено угруповання стейкхолдерів, які зацікавлені в отриманні даних про грошові потоки підприємства. Встановлено доцільність виділення двох груп користувачів інформації: зовнішніх і внутрішніх. У свою чергу зовнішніх стейкхолдерів запропоновано поділяти на дві групи: 1) безпосередньо зацікавлені в інформації про стан грошових потоків підприємства; 2) опосередковано зацікавлені в інформації про стан грошових потоків підприємства.

Проведене дослідження підтверджує важливість інформації про стан грошових потоків підприємства для стейкхолдерів, в роботі визначено потреби в інформації для них і напрями використання інформації.

Розширена система аналізу грошових потоків підприємства, запропоновано основні підходи до оцінки управління грошовими потоками підприємства, зокрема традиційний, комплексний, індикаторний, статистичний, багатомірний та інші методи.

Не зважаючи на важливість і загальне визнання чистого грошового потоку як узагальнюючого показника ефективності управління грошовими потоками, у роботі доведено, що в процесі оцінювання варто віддавати перевагу відносним показникам, що забезпечує більш об'єктивну характеристику рівня ефективності управління грошовими потоками. Таким показником запропоновано обрати коефіцієнт ліквідності грошового потоку, який розраховується як співвідношення позитивного грошового потоку до від'ємного грошового потоку, тому показує дефіцитність або надлишковість грошового потоку у відносному вимірі.

Систематизувавши внутрішні фактори, що визначають рівень ліквідності грошового потоку на підприємстві, розширюючи інформацію про причини змін даного показника, можна сконструювати нові фактори впливу на ефективність грошових потоків, використовуючи прийом розширення факторних систем при побудові мультиплікативних детермінованих моделей. Запропоновано використовувати дезагреговану семифакторну модель коефіцієнта ліквідності грошового потоку. За допомогою даної моделі визначається взаємозв'язок ліквідності грошового потоку з фінансовими результатами, рухом грошових коштів і балансом підприємства.

Дезагрегована семифакторна модель коефіцієнта ліквідності грошового потоку ($КЛ_{ГП}$) наведена за формулою:

$$КЛ_{ГП} = \frac{ПГП}{ВГП} = \frac{ПГП \cdot ПР \cdot ЧД \cdot ПС \cdot ОА \cdot ДЗ \cdot КЗ}{ВГП \cdot ПР \cdot ЧД \cdot ПС \cdot ОА \cdot ДЗ \cdot КЗ} = \frac{ПГП}{ПР} \cdot \frac{ЧД}{ДЗ} \cdot \frac{ПС}{КЗ} \cdot \frac{ПР}{ПС} \cdot \frac{ДЗ}{ОА} \cdot \frac{ОА}{ЧД} \cdot \frac{КЗ}{ВГП}, \quad (2)$$

$$КЛ_{ГП} = X_1 \cdot X_2 \cdot X_3 \cdot X_4 \cdot X_5 \cdot X_6 \cdot X_7, \quad (3)$$

де ПГП – позитивний грошовий потік;

ВГП – від'ємний грошовий потік;

ЧД – чистий дохід від реалізації продукції;

ОА – середня величина оборотних активів;

КЗ – середня величина короткострокових зобов'язань;

ДЗ – дебіторська заборгованість;

ПС – повна собівартість продукції;

ПР – прибуток від реалізації;

X_1 ($\frac{ПГП}{ПР}$) – співвідношення позитивного грошового потоку та прибутку від

реалізації продукції;

$X_2 \left(\frac{ЧД}{ДЗ} \right)$ – оборотність дебіторської заборгованості;

$X_3 \left(\frac{ПС}{КЗ} \right)$ – оборотність кредиторської заборгованості;

$X_4 \left(\frac{ПР}{ПС} \right)$ – рентабельність реалізованої продукції;

$X_5 \left(\frac{ДЗ}{ОА} \right)$ – частка дебіторської заборгованості в оборотних активах;

$X_6 \left(\frac{ОА}{ЧД} \right)$ – коефіцієнт закріплення оборотних активів;

$X_7 \left(\frac{КЗ}{ВГП} \right)$ – коефіцієнт співвідношення кредиторської заборгованості і

від'ємного грошового потоку.

Запропоновано для оцінювання впливу кожного фактора на зміну коефіцієнта ліквідності використовувати метод виявлення ізольованого впливу факторів, який має певні переваги порівняно з іншими методами та дозволяє виділити у чистому вигляді синергетичний ефект взаємодії вихідних факторів, який, як відомо, у методі прямих ланцюгових підстановок приєднується до внеску всіх факторів, окрім об'ємного фактора.

Недоліком методу ланцюгових підстановок вважається той факт, що, по-перше, синергетичний ефект взаємодії між собою всіх вихідних факторів не виділяється у чистому вигляді, а приєднується до внеску всіх факторів, крім першого об'ємного фактора. Це веде до певного нівелювання істинної ролі інших факторів у зміні величини результативного економічного показника.

Розкривши переваги та недоліки формування «Звіту про рух грошових коштів» прямим і непрямим методами, які використовуються для оцінки ефективності управління грошовими потоками та прийняття управлінських рішень, запропоновано використання різновиду непрямого методу – методу оцінки джерел і використання грошових коштів, який надає можливість скласти звіт про рух грошових коштів, користуючись тільки даними балансу. Цей метод може бути корисним для аналітиків, які оцінюють грошові потоки підприємства та не мають форми № 3. Адже ця форма належить лише до річних форм фінансової звітності, до того ж її взагалі не складають малі підприємства, що подають фінансову звітність за спрощеною формою. Але інформація щодо стану руху грошових коштів на малих підприємствах є важливим фактором для банківських кредитних експертів у процесі прийняття рішення про кредитування суб'єкта малого підприємництва та управління грошовими потоками на підприємстві, для оцінки фінансової стабільності. Цей метод дозволяє оцінити фінансову стабільність, використавши принцип погодженості строків залучення джерел коштів зі строками їхнього використання.

У четвертому розділі «**Аналіз ефективності управління грошовими потоками підприємств борошномельно-круп'яної промисловості**» розглянуто загальносистемні детермінанти формування грошових потоків підприємств борошномельно-круп'яної промисловості України,

імplementований науково-методичний підхід щодо оцінки ефективності управління грошовими потоками, запропоновано оцінювання грошових потоків підприємства на основі комплексного аналізу.

Апробацію розроблених теоретико-методологічних засад оцінювання ефективності управління грошовими потоками було здійснено на прикладі 12 борошномельно-круп'яних підприємств України. Борошномельно-круп'яна промисловість, до якої відноситься сукупність досліджуваних підприємств, характеризується досить жорсткою конкуренцією товаровиробників, слабкою диференціацією продукції, залежністю від урожайності сільськогосподарських культур, зношеністю виробничих засобів, вільним утворенням цін на зерно. Результати дослідження дозволили з'ясувати, що на формування та управління грошовими потоками підприємств борошномельно-круп'яної промисловості впливає безліч факторів. Обсяги виробництва борошна за останнє десятиріччя коливалися в межах 1,5 – 3 млн т залежно від урожаю зернових (рис. 6).

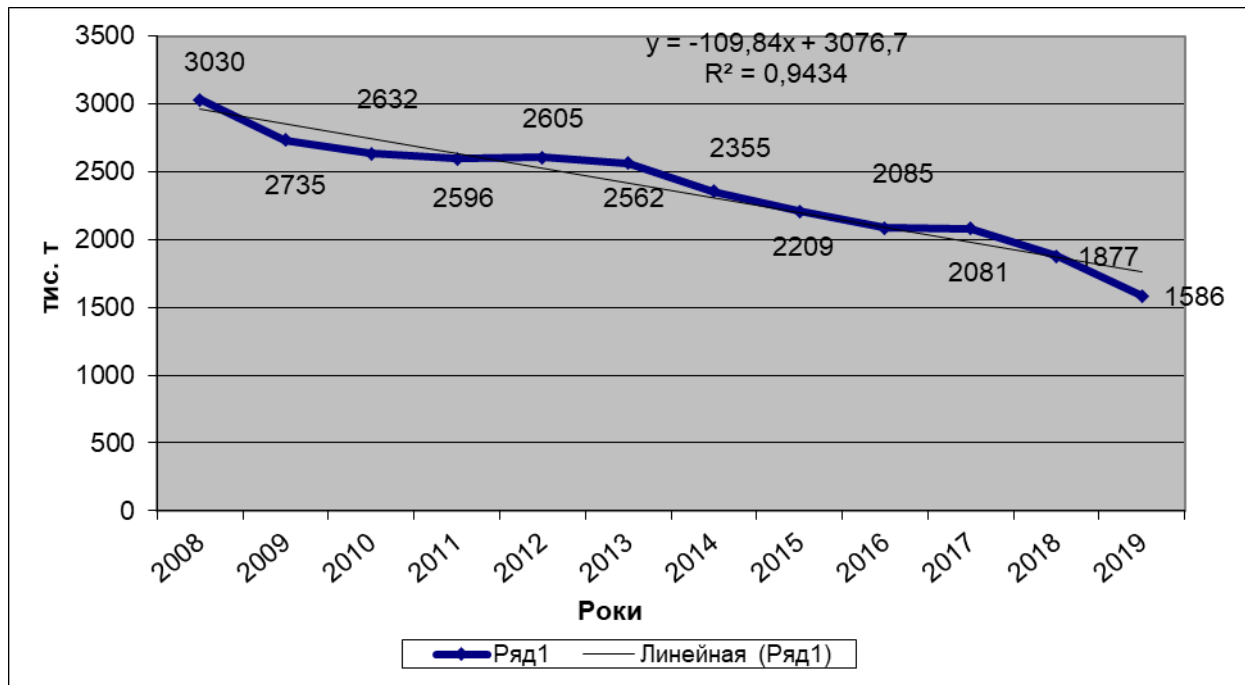

Рисунок 6 – Динаміка виробництва борошна в Україні за 2008 – 2019 рр.

Джерело: побудовано автором

Як показує візуальний аналіз графіка на рис. 5, за період 2008-2019 років спостерігається загальна тенденція до зниження річного виробництва борошна в Україні, що обумовлена суто економічними й демографічними факторами. Це негативно впливає на формування грошових потоків підприємств борошномельно-круп'яної промисловості та змушує шукати інші ринки збуту продукції. Результати проведеного дослідження дозволили узагальнити фактори, що впливають на формування та управління грошовими потоками підприємств борошномельно-круп'яної промисловості. Найбільш великими групами є поділ факторів на зовнішні та внутрішні. Крім цього, кожен групу можна поділити за чотирма ознаками. Для групи зовнішніх факторів такими ознаками є: економічні, фінансові, галузеві, правові. Для групи внутрішніх факторів:

економічні, фінансові, організаційні, маркетингові. У процесі дослідження з'ясували основні зовнішні ризики, що характерні для підприємств даної промисловості: загальнодержавні особливості, а саме: постійні фінансово-економічні зміни, політична ситуація, податкова політика, порушення термінів розрахунків із боку контрагентів тощо.

Оцінка якості управління грошовими потоками показує, що в 2018 році 5 підприємств мали від'ємний грошовий потік від операційної діяльності (41,6 %), 7 підприємств мали від'ємний грошовий потік від інвестиційної діяльності (58,3 %), 3 підприємства не здійснювали інвестиційну діяльність (25 %), 4 підприємства мали від'ємний грошовий потік від фінансової діяльності (33,3 %), 3 підприємства не здійснювали фінансову діяльність (25 %). До таких підприємств належать: ПАТ «Добропільський комбінат хлібопродуктів», ПрАТ «Каланчацький КХП», ПрАТ «Черкаський КХП». Одне підприємство здійснювало тільки операційну діяльність. В основному не проводили в 2018 році інвестиційну діяльність середні підприємства: ПАТ «Добропільський КХП», ПрАТ «Красненський КХП», ПрАТ «Херсонський КХП».

Обґрунтовано методологічний підхід до оцінювання латентних ознак ефективності управління грошовими потоками підприємства із застосуванням методу головних компонент та доведено необхідність оцінки ефективності управління грошовими потоками підприємства за певними критеріями.

Запропонований підхід дозволив формалізувати напрями взаємозв'язків між групами показників на основі методу головних компонент та розробити інтегральний показник оцінки ефективності управління грошовими потоками в цілому й за кожною групою, що надало можливість виявити причини неефективного управління грошовими потоками підприємства. Це надасть можливість розробити заходи щодо підвищення ефективності управління грошовими потоками для кожної групи підприємств.

Розрахунки коефіцієнтів для побудови інтегрального показника ефективності управління грошовими потоками обчислені на основі виявлених закономірностей за підсумками емпіричного аналізу.

Рівняння першої компоненти має такий вигляд:

$$F_{1r} = 0,866034 Z_{1л} + 0,83481 Z_{1е} - 0,728244 Z_{2р} - 0,820218 Z_{1г}, \quad (4)$$

де F_{1r} – інтегральний показник оцінки ефективності управління грошовими потоками;

$Z_{1л}$ – платоспроможність;

$Z_{1е}$ – забезпеченість грошовими потоками;

$Z_{2р}$ – збитковість залишка грошових потоків;

$Z_{1г}$ – генерування грошового потоку.

У табл. 2 наведено результати оцінювання латентного показника, що вивчається, а також ранги, що визначені за отриманою інтегральною оцінкою показника ефективності управління грошовими потоками підприємства.

Таблиця 2 – Ранжирування підприємств борошномельно-круп'яної промисловості України за рівнем інтегрального показника ефективності управління грошовими потоками за 2018 р.

№ з/п	Підприємства	Стандартизована оцінка	Ранг
1.	ДП «Куліндорівський КХП»	0,80265	1
2.	ПАТ «Аграрний фонд»	-0,07416	9
3.	ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України»	0,32567	7
4.	ПАТ «Добропільський КХП»	0,36169	6
5.	ПрАТ «Каланчацький КХП»	-0,65921	10
6.	ПАТ «Кам'янка-Бузький КХП»	0,66747	3
7.	ПрАТ «Переяславський експериментальний КХП»	0,42031	5
8.	ПрАТ «Біловодський КХП»	-1,05632	11
9.	ПрАТ «Концерн Хлібпром»	0,58813	4
10.	ПрАТ «Красненський КХП»	0,70843	2
11.	ПрАТ «Херсонський КХП»	0,29987	8
12.	ПрАТ «Черкаський КХП»	-2,58453	12

Джерело: розраховано автором

Дані табл. 2 показують, що рейтинг за інтегральним показником ефективності управління грошовими потоками досліджуваних підприємств очолює ДП «Куліндорівський КХП», стандартизована оцінка якого складає 0,80265. Друге місце посідає ПрАТ «Красненський КХП» (0,70843), третє – ПАТ «Кам'янка-Бузький КХП» (0,66747). Тобто рівень ефективності управління грошовими потоками на даних підприємствах вище середнього (помірний).

До підприємств-середняків відносяться: ПрАТ «Концерн Хлібпром» (0,58813), ПрАТ «Переяславський експериментальний КХП» (0,42031), ПАТ «Добропільський комбінат хлібопродуктів» (0,32567), ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України» (0,32567), ПрАТ «Херсонський КХП» (0,29987). У цій групі підприємств середній рівень ефективності управління грошовими потоками.

До групи явних аутсайдерів відносяться ПАТ «Аграрний фонд» (-0,07416), ПрАТ «Каланчацький КХП» (-0,65921), ПрАТ «Біловодський КХП» (-1,05632), які мають рівень ефективності управління грошовими потоками нижче середнього. Неefективний рівень управління грошовими потоками (з низькою результативністю) має ПрАТ «Черкаський КХП» (-2,58453). Проведений вище аналіз головних компонент був здійснений методом для просторових сукупностей, тобто групи 12 борошномельно-круп'яних підприємств. Всі розрахунки виконувалися за допомогою системи *STATISTICA* в модулі «Факторний аналіз» (*Factor Analysis*). Наочно це можна побачити на рис. 7.

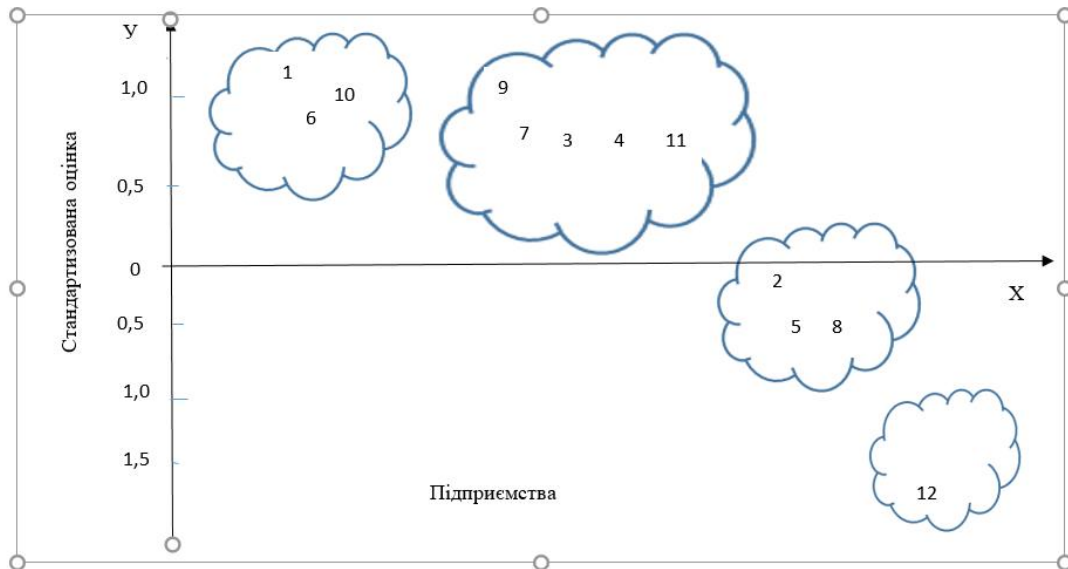

Рисунок 7 – Групування комбінатів хлібопродуктів за рівнем інтегрального показника ефективності управління грошовими потоками за 2018 р. (номер підприємства відповідає даним, що наведено в табл. 2)
 Джерело: побудовано автором

Таким чином, можна казати про наявність чотирьох груп підприємств у досліджуваній сукупності комбінатів хлібопродуктів за рівнем інтегрального показника ефективності управління грошовими потоками досліджуваних підприємств.

Аналогічно був проведений часовий аналіз ПАТ «Аграрний фонд» за 2013-2018 рр., тому що він посідає 9 місце у рейтингу і ми маємо достатню інформаційну базу для проведення аналізу. Результати проведеного аналізу за рівнем синтетичних показників ефективності управління грошовими потоками подано на рис. 8.

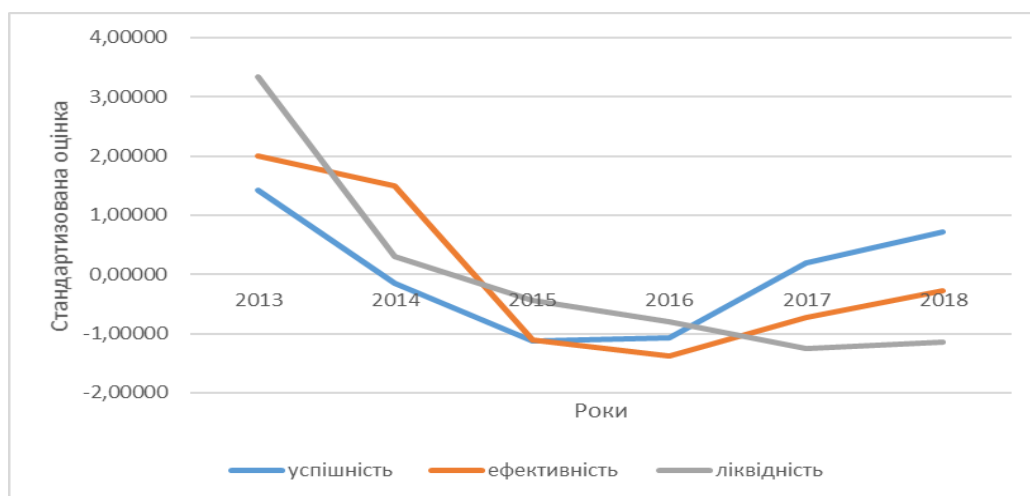

Рисунок 8 – Динаміка синтетичних показників рівня ефективності управління грошовими потоками ПАТ «Аграрний фонд» за 2013-2018 рр.
 Джерело: побудовано автором

Використовуючи метод головних компонент, відповідно наведеної процедури (рис. 5) розраховані синтетичні показники ефективності управління грошовими потоками для ПАТ «Аграрний фонд» за 2013-2018 рр. За синтетичним показником успішності управління грошовими потоками для ПАТ «Аграрний фонд» 2013 р. був найбільш вдалим. За синтетичним показником ефективності грошових потоків найкраще управління було в 2014 р., за показником ліквідності відзначений 2013 р.

Запропоновано оцінювання грошових потоків підприємства на основі комплексного аналізу. Зазначено, що доцільність проведення аналізу грошових потоків доцільно проводити, виходячи з поставлених завдань і інформаційної бази. Для цього використовують експрес-аналіз і поглиблений комплексний аналіз грошових потоків підприємства. Комплексний аналіз проведений на прикладі ПАТ «Аграрний фонд» за період 2016-2018 рр., яке за рейтингом посідає 9 місце, тобто має певні недоліки в фінансово-господарській діяльності.

У дослідженні запропонована структурно-логічна послідовність етапів проведення комплексного аналізу грошових потоків, що дозволить чітко структурувати цей процес на підприємстві.

На рис. 9 наведено динаміку залишку грошових коштів, чистого грошового потоку та прибутку до оподаткування ПАТ «Аграрний фонд» за 2014-2018 рр. Проведений аналіз за цими показниками допомагає з'ясувати взаємозв'язок між ними та визначити тенденцію до змін.

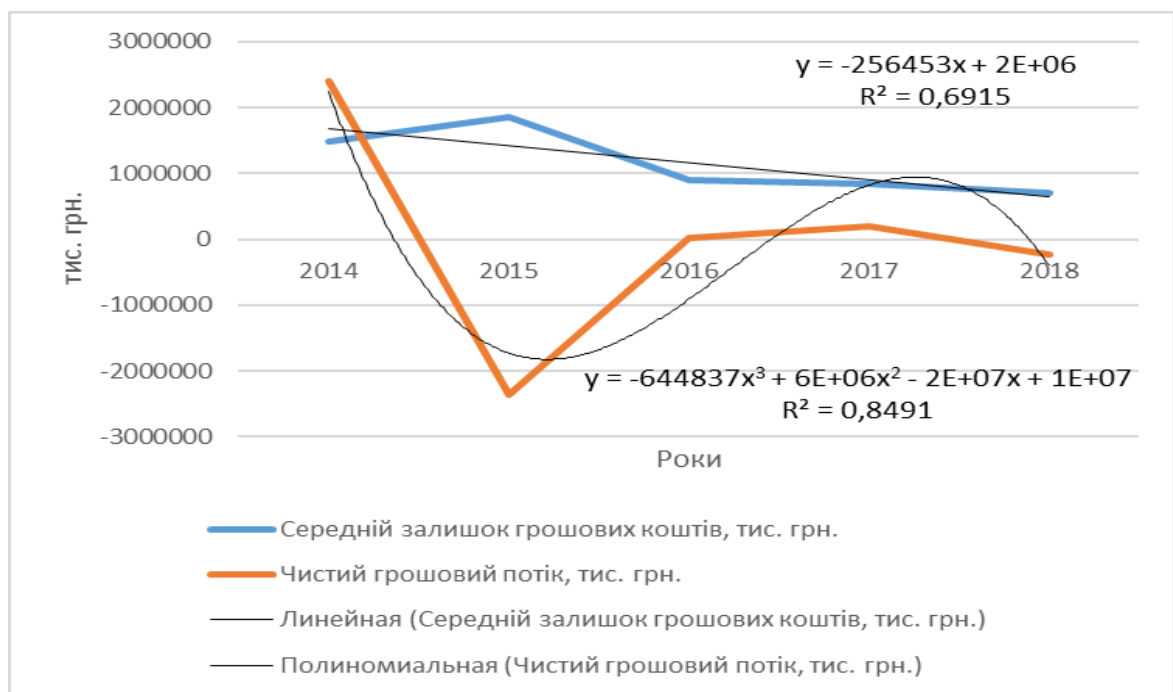

Рисунок 9 – Динаміка залишку грошових коштів і чистого грошового потоку ПАТ «Аграрний фонд» за 2014-2018 рр.

Джерело: побудовано автором за даними

Візуальний аналіз графіку на рисунку 9 показує, що за період 2014-2018 рр. спостерігається тенденція до зниження середнього залишку грошових коштів починаючи, з 2015 р. та чистого грошового потоку, починаючи з 2014 р.

Результати аналізу надходжень і витрачання грошових коштів ПАТ «Аграрний фонд» за 2016-2018 рр. наведено на рис. 10.

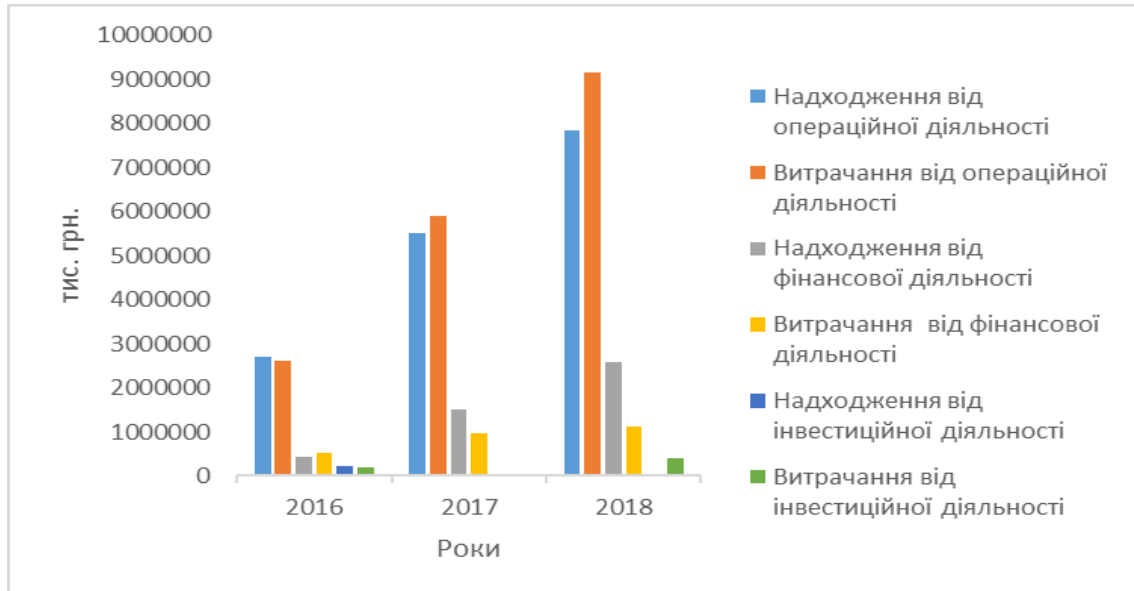

Рисунок 10 – Динаміка надходжень і витрачання грошових коштів від різних видів діяльності ПАТ «Аграрний фонд» за 2016-2018 рр.

Джерело: побудовано автором

Візуальний аналіз графіку рис. 10 показує, що витрачання грошових коштів від операційної діяльності перевищують надходження від операційної діяльності. У цілому можна зазначити, що грошові потоки на даному підприємстві за період, що аналізується, формуються від трьох видів діяльності: операційної, інвестиційної, фінансової. У цілому можна відмітити, що грошові потоки на даному підприємстві за період, що аналізується формуються від трьох видів діяльності: операційної, інвестиційної, фінансової. Розглядаючи структуру грошових потоків, варто зазначити, що найбільшу питому вагу за роки, що аналізувалися, займають надходження та витрачання грошових коштів від операційної діяльності, саме вона є джерелом формування фінансових ресурсів підприємства. За типом руху грошові потоки є ламінарними, тобто характеризують однорідність надходжень і витрачання за певний період.

Аналіз якості управління підприємством показав, що товариство має певні проблеми за останні два роки (2017-2018 рр.). Його стан оцінюється як кризовий, тому що підприємство має від'ємний грошовий потік від операційної діяльності та функціонує в основному за рахунок грошових коштів від інвестиційної і фінансової діяльності. Це є сигналом керівникам підприємства для з'ясування причин негативного впливу факторів на формування грошових потоків від операційної діяльності.

У п'ятому розділі «Напрямки формування системи ефективного управління грошовими потоками підприємства» розглянуто прогнозування як складову системи ефективного управління грошовими потоками підприємства, здійснено впровадження параметричного управління грошовими потоками з метою підвищення ефективності діяльності підприємства, розроблено пропозиції щодо формування системи ефективного управління грошовими потоками підприємства.

Для підвищення системи ефективного управління грошовими потоками запропоновано використовувати прогнозування грошових потоків підприємства на основі принципу балансу змінних, який є різновидом методу групового урахування аргументів (МГУА). Метод групового урахування аргументів реалізує основні положення теорії самоорганізації і дозволяє знайти математичну модель системи оптимального ступеня складності.

У роботі запропоновано традиційні методи підбору форм трендів доповнити принципом балансу змінних. Він може бути коротко сформульований таким чином: остаточний висновок про прийнятність тих чи інших аналітичних функцій для опису динаміки взаємопов'язаних показників (тобто вибір предиктора) визначається ступенем дотримання для прогнозованих значень змінних балансового співвідношення:

$$Y_{1t} + Y_{2t} + \dots + Y_{m-1t} = Y_{mt}, \quad (5)$$

де m – кількість взаємозв'язаних змінних.

Процес прогнозування складається з двох головних стадій:

1. Вибір можливих функцій-кандидатів, які найбільш точно описують досліджувані ряди динаміки. На цій стадії широко застосовуються традиційні методи статистичного моделювання: якісний теоретичний аналіз, візуальне вивчення графіків, розрахунок послідовних різниць, характеристик приросту та інших параметрів, включаючи критерії математичної статистики. У результаті – на першій стадії з усього переліку опорних функцій, число яких може бути досить великим, відбираються декілька основних, найбільш адекватних процесу руху грошових потоків підприємства. За методом найменших квадратів визначаються параметри кожної з відібраних функцій, здійснюється екстраполяція та розраховуються прогнозні значення показників на заданий період упередження.

Ряди динаміки кожного показника, взяті за період передісторії, можна представити за допомогою трендових моделей. При цьому важливо приділити увагу вибору оптимальної довжини періоду передісторії. Динаміка грошових потоків підприємства схильна до коливань, які обумовлені певними випадковими факторами, тому важливо правильно з'ясувати довжину періоду передісторії.

2. Послідовний перебір обмеженого числа основних функцій, які виділені на попередній стадії. У якості оцінки кожної комбінації виступає ступінь дотримання вихідного балансового співвідношення для всіх точок періоду

упередження. Найкраща комбінація відповідає мінімальним значенням критерію балансу змінних:

$$B_j = \frac{\sum_{t_1}^{t_2} (Y_{mt} - Y_{1t} - \dots - Y_{m-1t})^2}{\sum_{t_1}^{t_2} Y_{mt}^2} \rightarrow \min, \quad (6)$$

де $t_1 - t_2$ – період упередження; B_j – сумарна відносна величина розбалансу прогнозу за всіма точками періоду упередження.

Даний метод використаний для прогнозування грошових потоків на промисловому підприємстві. У табл. 4 наведено перелік відібраних функцій, показники їх точності та прогнозні значення змінних за I-IV квартали 2017-2018 рр. і I-II квартали 2019 р.

Таблиця 4 – Варіанти прогнозів показників, що розраховані за вихідними рядами динаміки ПАТ «Аграрний фонд» за I-IV квартали 2017-2018 рр.

Показники	Вид функції	Рівняння тренда	R^2	Прогноз, тис. грн	
				I кв. 2019	II кв. 2019
1	2	3	4	5	6
Чистий грошовий потік (Y_{3t})	1. Парабола 4-го ступеня	$Y_{3t} = -1,6751 t^4 + 32,258 t^3 - 209,05 t^2 + 501,17 t - 292,25$	0,9039	-189,019	-563,75
	2. Парабола 5-го ступеня	$Y_{3t} = 0,1207 t^5 - 4,3915 t^4 + 54,794 t^3 - 293,26x^2 + 638,22x - 366,24$	0,9082	1156,593	2743,36
Надходження грошових коштів (Y_{1t})	1. Парабола 2-го ступеня	$Y_{1t} = -2,2404x^2 - 257,35 t + 2228,2$	0,7112	-269,422	-569,34
	2. Парабола 3-го ступеня	$Y_{1t} = 30,744x^3 - 417,28x^2 + 1326x + 706,4$	0,8346	1253,096	291744
	3. Парабола 4-го ступеня	$Y_{1t} = 1,6132x^4 + 1,7052x^3 - 241,9x^2 + 923,57x + 980,19$	0,8356	1525,716	3863,09
Відтік грошових коштів (Y_{2t})	1. Парабола 2-го ступеня	$Y_{2t} = -3,7345x^2 - 232,22x + 2131,9$	0,6975	-260,575	-563,75
	2. Парабола 3-го ступеня	$Y_{2t} = 28,637x^3 - 390,34x^2 + 1242,6x + 714,36$	0,8119	1156,593	2743,36
	3. Парабола 4-го ступеня	$Y_{2t} = 3,2884x^4 - 30,553x^3 - 32,848x^2 + 422,39x + 1272,4$	0,8165	1715,277	4542,5

Джерело: розраховано автором

Дані графи 4 табл. 4 свідчать про те, що всі відібрані на першій стадії рівняння достатньо точно відображають динаміку процесів, які досліджуються.

В умовах ізольованого прогнозування економічних показників логічним є традиційний підхід, відповідно до якого у якості моделі прогнозу варто взяти найбільш точні тренди. Для надходжень грошових коштів – це парабола 4-го

ступеня ($R^2 = 0,8356$), для витрачання грошових коштів – парабола 4-го ступеня ($R^2 = 0,8165$), для чистого грошового потоку - парабола 5-го ступеня ($R^2 = 0,9039$). Тобто, на перший погляд, найкращим є поєднання трендів (2-3-3). Але, враховуючи поставлене завдання – комплексне прогнозування показників надходжень, витрачання грошових коштів і чистого грошового потоку, необхідно обрати кращі варіанти прогнозування.

На другій стадії прогнозування здійснюється перебір всіх 18 комбінацій досліджуваних функцій по B_j . Перебір варіантів і розрахунок значень критерію балансу змінних за кварталними дворічними прогнозними даними (останні дві графи табл. 4) здійснювалися на персональному комп'ютері. Наведемо лише основні результати розрахунків, які мають практичний інтерес (табл. 5).

Таблиця 5 – Розрахункові значення критерію балансу змінних за вихідними рядами динаміки ПАТ «Аграрний фонд» за 2017-2018 рр.

Варіант	1-3-3	2-3-3	2-1-1	1-1-1	2-3-2	1-3-2	1-1-2	2-1-2
B_j	0,0001	0,1666	0,2156	0,7581	3,7941	5,5381	13,2290	16,2862

Джерело: розраховано автором

З табл. 5 видно, що найбільш збалансований прогноз забезпечує предиктор 1-3-3 ($B_{1-3-3} = 0,0001$), коли ряди динаміки всіх трьох досліджуваних показників описуються параболою четвертого ступеня. Далі йде предиктор 2-3-3 ($B_{2-3-3} = 0,1666$).

Визначено, що для виведення підприємства з кризової ситуації можна використовувати ряд універсальних інструментів щодо оптимізації грошових потоків, а саме управління дебіторською заборгованістю є однією із найактуальніших ланок діяльності керівництва підприємства, котра потребує щоденного контролю за її станом і прийняття ефективних рішень.

Виявлено, що дебіторська заборгованість займає найбільшу питому вагу в структурі оборотних активів підприємств. Недооцінка її економічного потенціалу багатьма керівниками свідчить про те, що саме тут приховані резерви підвищення ефективності бізнесу за незначних зусиль. Обґрунтовано проведення аналізу дебіторської заборгованості з використанням поетапної схеми управління нею. Запропоновано фінансовій службі підприємства розробити плани заходів з інкасації дебіторської заборгованості та плани-графіки роботи з дебіторами підприємства. Як показує практика, більшість дебіторів (до 60 %) реагує на такі заходи, тому що не хоче втрачати налагоджені контакти з постачальниками.

Обґрунтовано, що одним із ключових етапів формування системи ефективного управління грошовими потоками підприємства є розробка оптимальних управлінських рішень. Визначено резерви підвищення ефективності управління грошовими потоками підприємства за рахунок оптимізації дебіторської заборгованості, управління фінансовим циклом підприємства, визначення мінімального залишку грошових коштів, впровадження платіжного календаря на підприємствах та надано рекомендації

щодо їх мобілізації. Запропоновано етапи впровадження системи ефективного управління грошовими потоками підприємства (рис. 11).

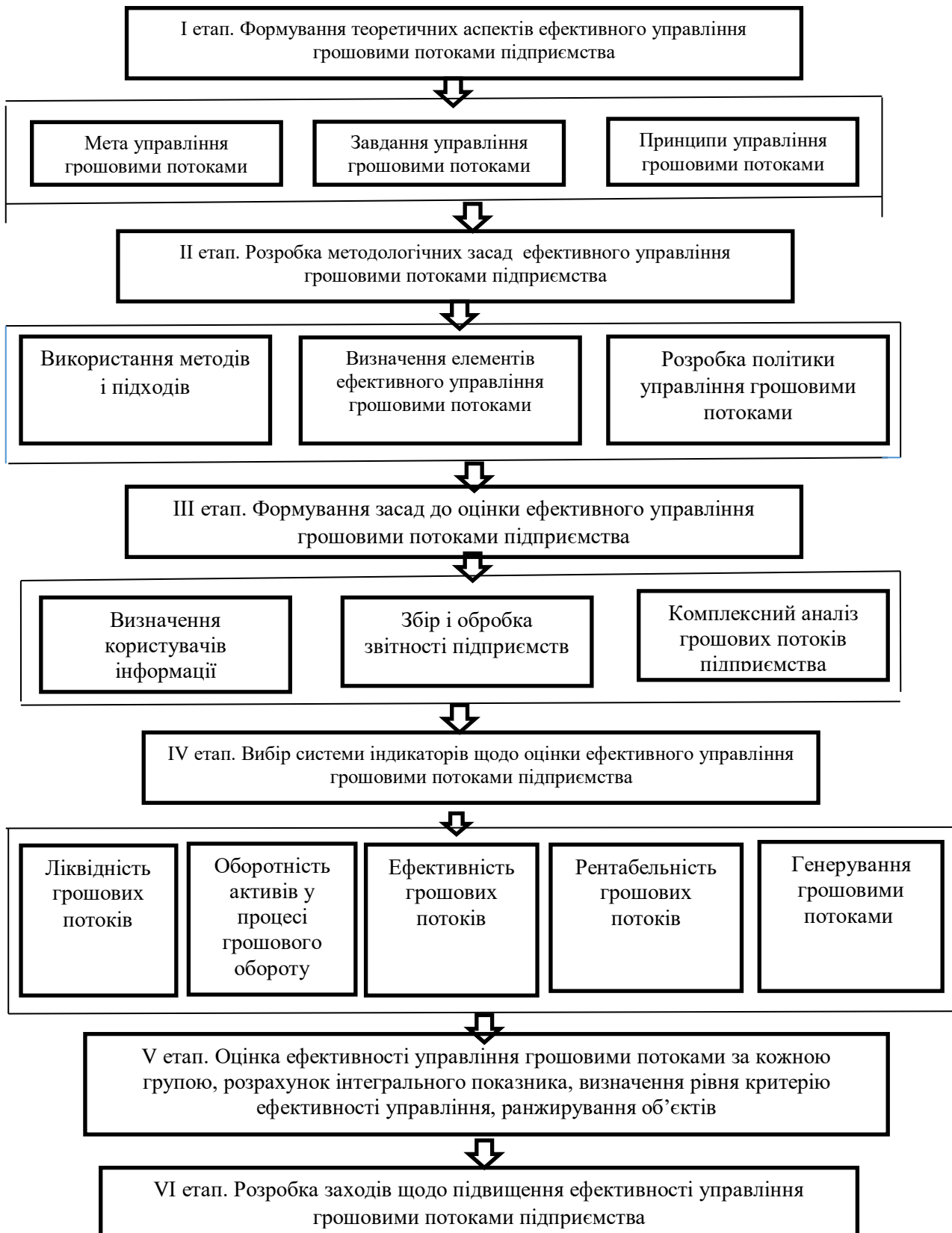

Рисунок 11 – Етапи формування системи ефективного управління грошовими потоками підприємства

Джерело: складено автором

Таким чином, запропоновані етапи формування системи ефективного управління грошовими потоками підприємства допоможуть керівникам підприємств реалізувати управлінські рішення, що пов'язані з формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів підприємства.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження сформульовано такі висновки та пропозиції:

1. Сформовано концептуальна модель системи ефективного управління грошовими потоками підприємства, що ґрунтується на поєднанні системного та процесного підходів, має суб'єкт і об'єкт управління, цільову підсистему, підсистему інформаційно-аналітичного забезпечення, підсистему управління, основні елементи, причинно-наслідкові зв'язки. Впровадження даної моделі дозволить досягти поставленої мети щодо підвищення фінансової стійкості, забезпечення розширеного відтворення й досягнення стабільного стану підприємства.

2. Розроблено методологічні засади оцінювання рівня ефективності управління грошовими потоками, що передбачають поєднання просторового та часового аналізу з використанням методу головних компонент, дозволили уникнути суб'єктивізму, що притаманний експертним підходам до вирішення даної проблеми. Розраховано інтегральні показники оцінки ефективного управління грошовими потоками, що дозволяє комплексно оцінити систему управління грошовими потоками. Здійснено рейтингове оцінювання сукупності із 12 підприємств борошномельно-круп'яної промисловості, виявлені та прийняті науково обґрунтовані рішення щодо підвищення платоспроможності, фінансової стійкості підприємства.

3. Запропоновано методологічний підхід до прогнозування грошових потоків підприємства як складової системи ефективного управління, який базується на принципах комплексності та балансу змінних і заснованого на ньому критерію B_j , що дозволило обрати найкращий предиктор при максимальному використанні емпіричної інформації і отримати найбільш точні та об'єктивно обґрунтовані оцінки майбутніх значень економічних показників.

4. Розроблено науково-методичний підхід до формування системи показників і індикаторів інформаційних ресурсів фінансової звітності підприємства, проведена їх структуризація за певними групами та встановлені взаємозв'язки між ними для розрахунку інтегрального показника з використанням багатовимірною статистичного методу.

5. Запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання ефективності управління грошовими потоками підприємства на основі запропонованої шкали критеріїв, що дозволило виділити чотири групи об'єктів за кількісним рівнем досліджуваного показника. Виявлено рівень ефективного управління грошовими потоками для кожної групи підприємств. З'ясовано причини негативного впливу на систему показників і індикаторів інформаційних ресурсів фінансової звітності підприємства.

6. Здійснено угруповання факторів, що впливають на управління грошовими потоками підприємства за ознаками змісту, порядку дії тощо. Це надало можливість максимально висвітлити всі сторони досліджуваного економічного поняття переважно за даними публічної звітності. Це допомогло з'ясувати фактори, що впливають на формування грошових потоків підприємств борошномельно-круп'яної промисловості.

7. Виконано конструювання нових факторних ознак впливу факторів на зміну ліквідного грошового потоку, розроблена мультиплікативна детермінована модель аналізу взаємозв'язку ліквідності грошового потоку з фінансовими результатами, рухом грошових коштів і балансом підприємства. За допомогою методу виявлення ізольованого впливу факторів розрахований синергетичний ефект взаємодії вихідних факторів.

8. Проведено процедуру поетапного оцінювання латентного показника «ефективність управління грошовими потоками» підприємства та встановлено її чотири головні ієрархічні рівні. Автором доведено, що на перших двох рівнях ієрархічної структури показника «ефективність управління грошовими потоками» підприємства знаходяться приховані, латентні ознаки, що не підлягають безпосередньому вимірюванню. Це створює методологічну базу для оцінювання кількісного рівня групових факторів та самого показника «ефективність управління грошовими потоками» підприємства.

9. Удосконалено понятійно-категоріальний апарат управління грошовими потоками підприємства, а саме: показник «ефективність управління грошовими потоками» підприємства як такий, що має латентні (приховані) ознаки, які не підлягають безпосередньому вимірюванню. Це створює підґрунтя для оцінювання кількісного рівня показника «ефективність управління грошовими потоками» підприємства за допомогою методу багатомірного аналізу.

10. Розроблено науково-методичний підхід до оцінювання грошових потоків на основі комплексного аналізу, який базується на фінансовій звітності підприємства та слугує базою проведення оперативного, тактичного та стратегічного управління. Результати проведеного аналізу грошових потоків дозволяють об'єктивно оцінити ефективність управління на підприємстві та можливість функціонувати в сучасних умовах.

11. Запропоновано науково-методичні засади формування інформаційної бази як складової системи ефективного управління грошовими потоками підприємства, встановлено стейкхолдерів, які виділені в групи, із виявленням їх інтересів та інформаційних потреб.

12. Розроблено теоретичні засади побудови матриці загальної оцінки якості управління підприємством, залежно від комбінацій значень чистого грошового потоку в розрізі видів діяльності – операційної, інвестиційної, фінансової, що характеризує позицію підприємства та визначає якість управління на підприємстві. Результати дослідження надали можливість розширити варіанти ситуацій у фінансовому стані, з якими стикаються підприємства на практиці (до 19 конфігурацій), що надасть можливість оцінити якість управління підприємством на основі руху грошових коштів, що сприятиме прийняттю та реалізації обґрунтованих управлінських рішень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Кошельок Г.В. Вплив грошових потоків на конкурентоспроможність промислових підприємств. *Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та шляхи підвищення* : монографія / за заг. ред. О.Г. Янкового. Одеса : Атлант, 2013. С. 396-413. (27,9 д.а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано оцінювати конкурентоспроможність промислових підприємств за допомогою впливу грошових потоків* (1,0 д. а.).

2. Кошельок Г.В. Методи вимірювання грошових потоків підприємства. *Трансформаційні процеси економічної системи в умовах сучасних викликів* : монографія / за ред. В.І. Гринчуцького. Тернопіль : Крок, 2014. С. 437-446. (36,5 д.а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано методи вимірювання грошових потоків підприємства* (0,6 д.а.).

3. Кошельок Г.В. Грошовий потік як індикатор платоспроможності підприємств харчової промисловості. *Соціо-еколого- економічний розвиток агропродовольчої сфери України в сучасних умовах: проблеми та шляхи їх розв'язання* : монографія / за ред. О.І. Павлова. Одеса : Астропринт, 2015. С. 196-207. (29,76 д.а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано використовувати грошовий потік як індикатор платоспроможності підприємств* (0,62 д.а.).

4. Кошельок Г.В. Сучасні підходи щодо оцінювання конкурентоспроможності підприємств. *Теоретичні, методологічні та практичні аспекти конкурентоспроможності підприємств* : монографія / за заг. ред. О.Г. Янкового. Одеса: Атлант, 2017. С. 236-246. (29,88 д.а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано оцінювати конкурентоспроможність підприємства на основі аналізу грошових потоків.* (0,69 д.а.).

5. Кошельок Г.В. Грошові потоки підприємства: теорія, методологія, практика : монографія. Одеса : ФОП Бондаренко М.О., 2019. 392 с. (22,79 д.а.).

Статті у наукових фахових виданнях України, більшість з яких включені до міжнародних наукометричних баз даних:

6. Кошельок Г.В., Янковий В.О. Факторний аналіз прибутку м'ясопереробного підприємства. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки*. 2010. № 3 (53). Ч. 2. С. 122-127. (0,7 д.а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано методіку проведення факторного аналізу прибутку м'ясопереробного підприємства* (0,35 д. а.).

7. Кошельок Г.В., Янковий О.Г. Фактори формування прибутку підприємств. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2011. Вип. 3 (43). С. 298-305. (0,64 д.а.) *Особистий внесок здобувача: запропоновано класифікацію факторів, що впливають на формування прибутку підприємства* (0,4 д. а.).

8. Кошельок Г.В. Оцінка якості управління грошовими потоками на підприємстві. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. № 1 (48). С. 108-115. (0,5 д.а.).

9. Кошельок Г.В. Класифікація грошових потоків підприємства у сучасних умовах. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2013. № 1 (66). С. 32-40. (0,71 д.а.).

10. Кошельок Г.В., Борзенкова О.Д. Інструменти державного регулювання грошових потоків підприємств. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія*. 2013. № 18 (197). С. 162-171. (0,43 д.а.) *Особистий внесок здобувача: запропоновано сучасні інструменти державного регулювання грошових потоків підприємств* (0,22 д. а.).

11. Кошельок Г.В. Інформаційне забезпечення аналізу грошових потоків підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2014. № 3 (54). С. 232-239. (0,61 д.а.).

12. Кошельок Г.В., Степанова І.В. Факторні моделі грошових потоків підприємства. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. № 5-6(76-77). С. 161-171. (0,77 д. а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано методика факторного аналізу дефіцитного грошового потоку підприємства* (0,4 д. а.).

13. Кошельок Г.В. Управління дебіторською заборгованістю. *Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право*. 2015. № 1. С. 183-186. (0,63 д.а.).

14. Кошельок Г.В., Белік Д.О., Коваль В.В. Теоретичні основи оптимізації структури оборотних коштів підприємства. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 1 (78). С. 45-52. (0,61 д. а.). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовані основні напрямки оптимальної структури оборотних коштів, що відповідає сучасним умовам існування вітчизняних підприємств* (0,23 д. а.).

15. Кошельок Г.В., Квач Я.П. Сучасний стан і перспективи розвитку борошномельної галузі України. *Економіка харчової промисловості*. 2015. № 2 (26). С. 18-24. (0,7 д. а.). *Особистий внесок здобувача: на основі аналізу тенденцій ринку борошна означені перспективи розвитку підприємств борошномельної галузі України* (0,35 д. а.).

16. Кошельок Г.В. Фактори, які впливають на формування грошових потоків промислового підприємства. *Економіка і організація управління*. 2016. № 1(21). С. 119-126. (0,63 д. а.).

17. Кошельок Г.В., Степанова І.В. Аналіз і тенденції розвитку фондового ринку в Україні. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2016. № 14. С. 196-204. (0,4 д. а.). *Особистий внесок здобувача: визначено можливі шляхи для подальшого розвитку фондового ринку в Україні* (0,2 д. а.).

18. Кошельок Г.В., Янковий О.Г. Основні концепції грошових потоків підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2016. № 2 (61). С. 146-153. (0,72 д. а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано складові концепції грошових потоків підприємства* (0,5 д. а.).

19. Кошельок Г.В. Основні фінансові фактори впливу на грошові потоки підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Економічні науки»*. 2016. Вип. 19. Ч. 2. С. 48-51. (0,55 д. а.).

20. Кошельок Г.В. Взаємозв'язок прибутку, грошового потоку та оборотного капіталу підприємства. *Економічний аналіз*. 2016. Том 25. № 2. С. 86-92. (0,63 д. а.).

21. Кошельок Г.В., Терещенко О.М. Оптимізація співвідношення власного та позикового капіталу підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Економічні науки»*. 2016. Вип. 21. Ч. 1. С. 116-121. (0,72 д. а.). *Особистий внесок здобувача: визначено основні внутрішні фактори, які впливають на оптимальне співвідношення власного та позикового капіталу, критерії оцінки* (0,36 д. а.).

22. Кошельок Г.В., Малишко В.С. Факторний аналіз рентабельності власного капіталу підприємства. *Економіка та суспільство*. 2016. № 7. С. 361-368. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/16> (дата звернення: 21.08.2020) (0,6 д. а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано при факторному аналізі рентабельності власного капіталу використовувати метод виявлення ізольованого впливу факторів, який має певні переваги порівняно з іншими методами* (0,3 д. а.).

23. Кошельок Г.В., Янковий О.Г. Прогнозування грошових потоків підприємства на основі принципу балансу змінних. *Науковий вісник Ужгородського університету Серія «Економіка»*. 2017. Вип. 1(49). Том 1. С. 309-315. (0,73 д. а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано комплексне прогнозування змінних, які пов'язані балансовими рівностями* (0,4 д. а.).

24. Koshelek G., Iankovyi O., Iankovyi V. Realization of the complex forecast of an enterprise's cash flows. *Технологический аудит и резервы производства*. 2017. № 2/4 (34). С. 52-56. (0,82 д. а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано принцип відбору рівнянь відповідно до якості характеристик вирівнювання та за умовою дотримання балансової рівності* (0,35 д. а.).

25. Кошельок Г.В., Янковий О.Г. Діагностика фінансово-економічної стійкості підприємства на основі грошових потоків. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2017. № 2-3 (63-64). С. 69-78. (0,81 д. а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано проведення діагностики фінансової стійкості використовуючи операційний і фінансовий цикли* (0,41 д. а.).

26. Кошельок Г.В. Методика проведення стрес-тестування ризиків грошових потоків підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2017. № 5 (05). С. 143-149. URL : <http://rev.kpu.zp.ua/vypusk-5> (дата звернення 21.08.2020) (0,59 д. а.).

27. Кошельок Г.В., Терещенко О.М. Сучасні підходи управління грошовими потоками підприємства. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 4 (47). С. 77-82. (0,55 д. а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано використовувати потоковий підхід управління грошовими потоками для прийняття управлінських рішень* (0,28 д. а.).

28. Кошельок Г.В., Малишко В.С., Малікова І.П. Факторний аналіз ефективності використання оборотних коштів підприємства. *Проблеми*

системного підходу в економіці. 2018. Вип. 5 (67). С.67-72. (0,5 д. а.).
Особистий внесок здобувача: запропоновано методику проведення факторного аналізу ефективності використання оборотних коштів підприємства (0,17 д. а.).

29. Кошельок Г.В. Оптимізація грошових потоків підприємства в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 26. Ч. 1. С. 100-103. (0,65 д. а.).

30. Кошельок Г.В. Грошові потоки в системі управління діяльністю підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 5 (16). С. 50-57. URL : <http://rev.kpu.zp.ua/vypusk-16> (дата звернення: 21.08.2020) (0,91 д. а.).

31. Кошельок Г.В., Грінченко Р.В. Відмінність адаптації від інших теоретичних підходів до управління підприємством. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету* 2019. № 7-8 (270-271). С. 27-44. (1,0 д. а.). *Особистий внесок здобувача: виділено основні базові елементи, на яких базуються концепції управління* (0,5 д. а.).

32. Кошельок Г.В., Жамбей Т.В. Електронний документообіг як один із інструментів бізнес-інжинірингу. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету* 2019. № 9-10 (272-273). С. 54-68. (0,84 д. а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано впровадження програмних продуктів для автоматизації документообігу на підприємстві* (0,44 д. а.).

33. Кошельок Г.В., Грінченко Р.В. Аналіз грошових потоків у системі управління підприємством. *Галицький економічний вісник*. 2020. Т. 63. № 2. С. 231-242. (0,84 д. а.). *Особистий внесок здобувача: надані рекомендації щодо підвищення ефективності управління грошовими потоками підприємства*. (0,42 д. а.).

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

34. Кошельок Г.В. Прогнозування фінансового циклу підприємства. *Evropský časopis ekonomiky a management*. 2017. S. 3. V. 6. С. 92-98. (0,58 д. а.).

35. Кошельок Г.В. Оцінювання ефективності управління грошовими потоками підприємства на основі факторного аналізу. *Evropský časopis ekonomiky a management*. 2017. S. 4. V. 6. С. 45-52. (0,52 д. а.).

Матеріали міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій:

36. Кошельок Г.В. Управління оборотними коштами на підприємствах харчової промисловості. *Наукова школа маркетингового менеджменту: 20 років творчої діяльності* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 14 верес. 2011 р., Донецьк, 2011. С. 198-199. (0,15 д.а.).

37. Koshelek H. Express diagnostics of financial state of the enterprise by means of liquid cash flow. *Economics of enterprise: modern challenges in theory and practice* : thesis of the IInd International Conference. September 26-27, 2013. Odesa : Odessa National Economic University, 2013. P. 27-28. (0,11 д.а.).

38. Кошельок Г.В. Кредитна політика підприємства як інструмент управління грошовими потоками. *Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми, перспективи* : матеріали дев'ятої Міжнар. наук.-практ. конф., 28 - 29 берез. 2014 р. Одеса : видавець Букаєв В.В., 2014. С. 145-147 (0,19 д.а.).

39. Кошелёк Г.В., Белик Д.А. Факторный анализ эффективности использования оборотных средств. *Украина – България – Европейски съюз : съвременно състояние и перспективи* : сб. с доклади от междун. науч. конф., 11-17 верес. Варна – Херсон : Издателство «Наука и икономика», 2014. Том I. С. 137-140. (0,21 д.а.). *Особистий внесок здобувача: визначено фактори, що впливають на ефективність використання оборотних коштів* (0,11 д. а.).

40. Кошельок Г.В. Подолання дефіциту грошових коштів підприємства. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали третьої міжнар. наук.-практ. конф., 18-19 верес. 2014 р. Одеса : Атлант, 2014. С.75-76. (0,1 д. а.).

41. Кошельок Г.В. Стан борошномельної галузі України. *Продовольча безпека: світові тенденції та національні особливості* : матеріали наук.-практ. конф., 25 верес. 2014 р. Одеса : Фенікс, 2014. С. 72-76. (0,2 д. а.).

42. Кошельок Г.В. Оцінка фінансово-економічної безпеки підприємства на основі факторного аналізу. *Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України* : зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф., 23-25 квіт. 2015 р. Ужгород : ПРАТ Видавництво «Закарпаття», 2015. С. 512-517. (0,21 д. а.).

43. Кошельок Г.В. Грошовий потік як показник оцінки фінансової сталості підприємства. *Економіка сталого розвитку: теоретичні підходи та практичні рекомендації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Словаччина, Кошице, 13-16 верес. 2015 р. Київ : Вид-во «Центр навчальної літератури», 2015. С. 74-75. (0,09 д. а.).

44. Кошельок Г.В. Статистичні методи прогнозування грошових потоків підприємства. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики*: матеріали четвертої міжнар. наук.-практ. конф., 18 верес. 2015 р. Одеса : Атлант, 2015. С. 273-274. (0,11 д. а.).

45. Кошельок Г.В. Прибуток і грошовий потік – критерії оцінки діяльності підприємства. *Dezvoltarea sistemelor sociale și economice într-un mediu competitiv la nivel global* : conferinta internationala științifico- practica, 26 februar. 2016. Chisinau : Editura Universitate de stat din Moldova, 2016. P. 121-123. (0,2 д. а.)

46. Кошельок Г.В., Малишко В.С. Стрес-тестування ризиків грошових потоків промислового підприємства. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики*: матеріали п'ятої міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 верес. 2016 р. Одеса : Атлант, 2016. С. 284-285. (0,13 д. а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано методіку стрес-тестування грошових потоків підприємства* (0,07 д. а.).

47. Кошельок Г.В. Принцип балансу змінних грошових потоків підприємства. *Modernization of socio-economic systems: the new economic conditions* : Proceedings of the International Scientific Conference, Part 2, September 28th, 2016. Kielce, Poland : Baltija Publisting, 2016. P. 71-73. (0,11 д. а.).

48. Кошельок Г.В., Малишко В.С. Прибуток і дохід – індикатори фінансово-господарської діяльності підприємства. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва* : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф., 25 листоп. 2016 р. Харків, 2016. Т. 2. С. 74-76. (0,13 д. а.). *Особистий внесок здобувача: запропоновано для оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства використовувати індикатори, які пов'язані з грошовими потоками підприємства* (0,07 д. а.).

49. Кошельок Г.В. Контролінг грошових потоків підприємства. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали шостої міжнар. наук.-практ. конф., 22-23 верес. 2017 р. Одеса : Атлант, 2017. С. 175-176. (0,12 д. а.).

50. Кошельок Г.В. Ефективне управління грошовими потоками підприємства. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали сьомої міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 верес. 2018 р. Одеса : Атлант, 2018. С. 163-164. (0,13 д. а.).

51. Кошельок Г.В. Інформаційне забезпечення управління грошовими потоками підприємства. *Облік, аналіз і аудит: виклики інституціональної економіки* : тези доповідей V міжнар. наук.-практ. конф., 6 жовт. 2018 р. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2018. С. 129-130. (0,1 д. а.).

52. Кошельок Г.В. Оптимізація грошових потоків підприємства. *Сучасні теорія і практика менеджменту та бізнес-адміністрування* : зб. тез доповідей III Всеукр. наук.-практ. конф., 25 квіт. 2019 р. Черкаси : видавець Пономаренко Р.В., 2019. С. 53-54. (0,14 д. а.).

53. Кошельок Г.В. Методи збалансування грошових потоків підприємства. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали восьмої міжнар. наук.-практ. конф., 13-14 верес. 2019 р. Одеса : Бондаренко М.О., 2019. С. 195-196. (0,12 д. а.).

54. Кошельок Г.В. Сучасні методи аналізу грошових потоків підприємства. *Підприємницька модель економіки та управління розвитком підприємства* : тези II Міжнар. наук.-практ. конф., 6-8 листоп. 2019 р. Житомир : 2019. С. 962-965. (0,16 д. а.).

55. Кошельок Г.В. Управління грошовими потоками підприємства: системно-процесний підхід. *Соціально-компетентне управління корпораціями в умовах поведінкової економіки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 18 лют. 2020 р. Луцьк : 2020. С. 286-289. (0,21 д. а.).

56. Кошельок Г.В. Інформаційні системи в контролінгу. *Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку економіки* : зб. тез всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 20 трав. 2020 р. Ч. 2. Дубляни : 2020. С. 176-179. (0,19 д. а.).

57. Кошельок Г.В. Підприємницьке середовище в умовах невизначеності. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали дев'ятої міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 верес. 2020 р. Одеса : ФОП Бондаренко М.О., 2020. С. 109-110. (0,1 д. а.).

58. Кошельок Г.В. Оцінка ефективності управління грошовими потоками підприємства. *Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку*

держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., 5 листоп. 2020 р. Одеса : ОНПУ, 2020. С.165-167. (0,17 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Кошельок Г. В. Формування системи ефективного управління грошовими потоками підприємства. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Одеський національний економічний університет, Одеса, 2021.

У дисертаційній роботі досліджені теоретико-методологічні, науково-методичні та практичні аспекти формування системи ефективного управління грошовими потоками підприємства.

Розроблено методологічний підхід щодо оцінки рівня ефективності управління грошовими потоками підприємства з використанням просторового, часового аналізу і методу головних компонент.

Запропоновано методологічний підхід до комплексного прогнозування грошових потоків підприємства як складової системи ефективного управління грошовими потоками на основі використання принципу балансу змінних.

Розроблено науково-методичний підхід до формування системи показників та індикаторів для інтегральної оцінки ефективності управління грошовими потоками підприємства з використанням фінансової звітності.

Удосконалено науково-методичний підхід до проведення комплексного аналізу фінансового стану підприємства на основі аналізу грошових потоків, який дозволяє розробити економічно обґрунтовані управлінські рішення і є базою для проведення оперативного, тактичного і стратегічного управління.

Ключові слова: грошові потоки, грошові кошти, фактори і резерви, латентний показник, факторний аналіз.

АННОТАЦИЯ

Кошелек Г. В. Формирование системы эффективного управления денежными потоками предприятия. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями. – Одесский национальный экономический университет. – Одесса, 2021.

В диссертационной работе исследованы теоретико-методологические, научно-методические и практические аспекты формирования системы эффективного управления денежными потоками предприятия.

Разработан методологический подход по оценке уровня эффективности управления денежными потоками предприятия с использованием пространственного, временного анализа и метода главных компонент.

Предложен методологический подход комплексного прогнозирования денежных потоков предприятия на основе принципа баланса переменных в системе эффективного управления денежными потоками.

Разработан научно-методический подход к формированию системы показателей и индикаторов для интегральной оценки эффективности управления денежными потоками предприятия с использованием финансовой отчетности.

Усовершенствован научно-методический подход по проведению комплексного анализа финансового состояния предприятия на основе анализа денежных потоков. Он позволяет разработать экономически обоснованные управленческие решения и является базой для проведения оперативного, тактического и стратегического управления.

Ключевые слова: денежные потоки, денежные средства, факторы и резервы, латентный показатель, факторный анализ.

ABSTRACT

Koshelek H. V. Formation of a system of effective management of enterprise cash flows. – Manuscript.

The thesis for the degree of doctor of economic science, specialty 08.00.04 – «Economics and management of the enterprises (according to the types of economic activities)». – Odesa National Economic University, Odesa, 2021.

The theoretical, methodological conceptual and practical aspects of the formation of a system of effective management of enterprise cash flow are investigated in the thesis.

A conceptual model of the system of effective management of enterprise cash flow has been formed, based on a combination of system and process approaches. The implementation of this model will allow achieving the set goal of increasing financial stability, ensuring expanded reproduction and achieving a stable state.

The developed methodological foundations for assessing the level of efficiency of enterprise cash flow management, based on the combination of spatial and temporal analysis and the use of the principal component method and opened up the opportunity to comprehensively assess the cash flow management system. The rating assessment of enterprise was carried out according to the calculated integral evaluation, which allowed selecting 4 groups of enterprises. A rating assessment of a set of 12 enterprises in the flour and cereal industry was carried out, scientifically substantiated decisions on increasing the solvency and financial stability of the enterprise were identified and made.

The complex approach to forecasting of cash flows of the enterprise as a component of system of effective management which is based on the principle of balance of variables and the criterion Bj based on it is offered. It allows to carry out complex forecasting of interconnected indicators, with maximum use of empirical information, and get the most accurate and objectively sound estimates of future values of economic indicators.

The methodical approach to system of indicators on information resources of the financial reporting of the enterprise is developed. They are structured to calculate the integrated indicator using multidimensional statistical methods. The proposed system of indicators allows diagnosing of the cash flow management system at the enterprise with a sufficient degree of clarity and informativeness.

The reasons for the negative impact on the system of indicators of information resources in the financial statements of the enterprise and reserves for its improvement are identified. The scale of criteria for the estimation of efficiency of cash flow management at the enterprise is offered.

The classification of factors influencing the cash flow management of the enterprise was improved. This classification is focused on the maximum coverage of all aspects of the economic concept researched and based mainly on public reporting of data recipients.

The systematization of the factors influence the change of liquid cash flow was carried out, and it allowed developing the multiplicative deterministic model for analyzing the relationship of cash flow and financial results, cash flow and balance sheet. The synergetic effect of the interaction of the initial factors is evaluated.

The causal structure of the latent indicator in the "efficiency of cash flow management" at the enterprise is substantiated and its four main hierarchical levels are set. At the first two levels of the hierarchical structure the indicator of the "efficiency of the cash flow management" at the enterprise are hidden, latent features cannot be measured. This creates a methodological basis for assessing the quantitative level of group factors and the latent indicator of "efficiency of cash flow management" at the enterprise.

The conceptual and categorical apparatus of enterprise cash flow management has been improved, namely, the indicator "efficiency of cash flow management" of the enterprise, as having latent (hidden) features that cannot be directly measured. This creates a methodological basis for assessing the quantitative level of the indicator "efficiency of cash flow management" of the enterprise using the method of multivariate analysis.

A methodological approach to assessing the management system using sources and funds was substantiated, it allowed compiling a cash flow statement using only balance sheet data and to assess financial stability in terms of the strengthening or weakening based on the principle of consistency in terms of attracting funds from terms of their use in abbreviated financial statements.

The principles of the systematic approach to determine the needs of stakeholders for the comprehensive assessment for the system of effective cash flow management at the enterprise and the procedure for providing them with information resources for management decisions are provided.

The methodological principles of building a matrix for general assessment in the quality of enterprise management on the basis of cash flow was improved. The results of the study made it possible to expand the options for situations in the financial state at the enterprises in practice (up to 19 configurations), which will allow assessing the quality of enterprise management based on cash flow and will facilitate the adoption and implementation of informed management decisions.

Key words: cash flow, cash resources, factors and reserves, latent indicator, factor analysis.